

บทที่ 2

วรรณกรรม และงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

การศึกษาเรื่อง “การมองตนเองในภาวะคั่นสู่ครอบครัวและสังคมของเด็กและเยาวชนที่กระทำผิดซ้ำในศูนย์ฝึกและอบรมเด็กและเยาวชน” ผู้ศึกษาได้ศึกษา ค้นคว้าและทบทวนวรรณกรรมและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องไว้ ดังต่อไปนี้

1. แนวคิดเกี่ยวกับเด็กและเยาวชนที่กระทำผิด
 - 1.1 การกระทำความผิดของเด็กและเยาวชน (Juvenile Delinquency)
 - 1.2 สาเหตุการกระทำผิดและการกระทำผิดซ้ำของเด็กและเยาวชน
2. แนวคิดที่เกี่ยวกับการปฏิบัติต่อเด็กและเยาวชนที่กระทำผิด
 - 2.1 แนวคิดพื้นฐานการปฏิบัติต่อผู้กระทำผิด
 - 2.2 การปฏิบัติต่อเด็กและเยาวชนที่กระทำความผิด
 - 2.3 การเตรียมความพร้อมก่อนปล่อยและการสงเคราะห์หลังปล่อย
3. แนวคิดที่เกี่ยวข้องกับการมองตนเองในภาวะคั่นสู่ครอบครัวและสังคม
 - 3.1 แนวคิดเกี่ยวกับอัตมโนทัศน์ (self concept)
 - 3.2 แนวคิดและทฤษฎีความสามารถในการเผชิญปัญหาและฟันฝ่าอุปสรรค
 - 3.3 กลุ่มแนวคิดและทฤษฎีปฏิสัมพันธ์สัญลักษณ์ (Symbolic Interactionism)
 - 3.4 แนวคิดชีวะ-อำนาจ (Bio-power)
4. งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

1. แนวคิดเกี่ยวกับเด็กและเยาวชนที่กระทำผิด

1.1 การกระทำความผิดของเด็กและเยาวชน (Juvenile Delinquency)

การกระทำความผิดของเด็กและเยาวชน (Juvenile Delinquency) ในทางวิชาอาชญาวิทยาและทัณฑวิทยา ไม่ถือว่าการกระทำเช่นนั้นเป็นอาชญากรรมแต่จะเรียกการกระทำความผิดของเด็กและเยาวชนว่า “การกระทำความผิด” และไม่เรียกเด็กและเยาวชนผู้กระทำความผิดว่าเป็นอาชญากรแต่ถือว่าเป็นเพียงเด็กและเยาวชนที่กระทำความผิด โดยความหมายของเด็กและเยาวชนที่กระทำผิดของไทยจะพิจารณาตามพระราชบัญญัติจัดตั้งศาลเยาวชนและ

ครอบครัว และวิธีพิจารณาคดีเยาวชนและครอบครัว พ.ศ. 2534 ซึ่งเป็นแนวคิดหลักในการนำมาใช้พิจารณาคดีเด็กและเยาวชนแยกจากคดีผู้ใหญ่ ได้อธิบายเกี่ยวกับการกระทำความผิดของเด็กและเยาวชนพอสรุปได้ว่า หมายถึง การกระทำความผิดทางอาญา ตามประมวลกฎหมายอาญาและกฎหมายอื่นที่มีโทษทางอาญา และการกระทำความผิดต่อกฎหมายอื่น ๆ ซึ่งบัญญัติให้เป็นอำนาจหน้าที่ของศาลเยาวชนและครอบครัวจะพิพากษาหรือมีคำสั่ง โดยได้นิยามคำว่า “เด็ก” และ “เยาวชน” ไว้ว่า เด็ก หมายความว่า บุคคลที่มีอายุเกินเจ็ดปีบริบูรณ์ แต่ยังไม่เกินสิบสี่ปีบริบูรณ์ และเยาวชน หมายความว่า บุคคลที่มีอายุเกินสิบสี่ปีบริบูรณ์ แต่ยังไม่ถึงสิบแปดปีบริบูรณ์ โดยเกณฑ์ที่ใช้ในการแยกเด็ก หรือ เยาวชน ก็คืออายุของบุคคลนั้น โดยจะพิจารณาว่าในวันที่การกระทำความผิดได้เกิดขึ้นเป็นวันแรกนั้น ผู้กระทำความผิดอายุเท่าไร หากผู้กระทำความผิดอยู่ในช่วงตั้งแต่ 7 ปีเต็มแต่ยังไม่ถึง 14 ปีเต็ม ถือว่าบุคคลนั้นเป็น “เด็ก” แต่หากบุคคลนั้นมีอายุตั้งแต่ 14 ปีเต็มแต่ยังไม่ถึง 18 ปีเต็ม ถือว่าบุคคลนั้นเป็น “เยาวชน” ไม่ว่าบุคคลนั้นจะบรรลุนิติภาวะโดยการสมรสก่อนอายุครบ 18 ปี (ตามประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ มาตรา 20) หรือไม่ก็ตาม (ศักดิ์ชัย เลิศพานิชพันธุ์, 2549, น. 26)

นอกจากนั้น กฎหมายยังพยายามผ่อนผันบรรเทาโทษและให้โอกาส เด็กและเยาวชนที่กระทำความผิดได้มีโอกาสกลับตัวเป็นคนดี แต่ถือว่าเด็กและเยาวชนที่กระทำความผิด และเปรียบเสมือนไม้อ่อนที่ดัดง่ายสามารถแก้ไขให้กลับตัวเป็นคนดีได้ไม่ยาก จึงไม่สมควรใช้วิธีปฏิบัติต่อเขาเยี่ยงอาชญากร เพราะการกระทำเช่นนั้นเท่ากับผลักดันให้เขายังถลาลึกลงไปสู่ความชั่วร้ายจนไม่อาจกลับตัวได้ และเมื่อเติบโตเป็นผู้ใหญ่ก็จะกลายเป็นอาชญากรที่มีสันดานชั่วร้ายไปจริง ๆ ดังนั้น จึงเกิดแนวความคิดในการจัดตั้งกระบวนการยุติธรรมทางอาญาสำหรับเด็กและเยาวชนขึ้น แยกต่างหากจากกระบวนการยุติธรรมทางอาญาสำหรับผู้ใหญ่ โดยมีความมุ่งหวังจะให้การสงเคราะห์ฟื้นฟู ควบคุม และกวดขันด้านวินัยเท่าที่จำเป็นตามควรแก่กรณี โดยคำนึงถึงสวัสดิภาพและอนาคตของเด็กและเยาวชนพร้อมกับคำนึงถึงความปลอดภัยของสังคมด้วย (คณะนิติศาสตร์, 2549, น. 30)

1.2 สาเหตุการกระทำผิดและการกระทำผิดซ้ำของเด็กและเยาวชน

การกระทำความผิดของบุคคล ทั้งผู้ใหญ่ เด็กและเยาวชน มิใช่เพียงสาเหตุเดียวหรือปัจจัยใดปัจจัยหนึ่งเท่านั้น แต่กลับมีสาเหตุต่าง ๆ กันไปและเกิดขึ้นจากองค์ประกอบด้วยกันหลายตัว ซึ่งมีความความพยายามของนักอาชญาวิทยา ผู้ปฏิบัติงาน นักวิจัยและผู้ศึกษาที่ศึกษาจากแนวคิดทางด้านต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้อง เช่น อาชญาวิทยา การแพทย์ สังคม เป็นต้น เพื่อนำมาอธิบาย

สาเหตุของการกระทำผิด อันจะนำมาซึ่งการหาแนวทางในการป้องกันและแก้ไขต่อไป จากการศึกษาได้อธิบายถึงสาเหตุแห่งการกระทำผิดของเด็กและเยาวชนมาจากหลายสาเหตุ ปัจจัยผสมกัน อันสามารถแบ่งได้เป็น 2 ส่วน ด้วยกัน ดังนี้

1. สาเหตุภายในของตัวผู้กระทำผิดเอง ได้แก่

1.1 ความบกพร่องทางร่างกาย อันจากเกิดพันธุกรรม เช่น โรคปัญญาอ่อน ความบกพร่องทางบุคลิกภาพ ความพิการและโรคภัยไข้เจ็บ ทำให้รู้สึกตัวว่าบกพร่องเกิดความแปรปรวนทางจิต อาจแสดงพฤติกรรมบางอย่างเป็นการชดเชย

1.2 ภาวะแห่งจิต เยาวชนมีภาวะแห่งจิตยังไม่ถึงวุฒิภาวะ มีอารมณ์รุนแรง ชุนเฉียว คะนองและกำลังอยู่ในสภาพของการเปลี่ยนแปลงทางร่างกายและฮอร์โมน ทำให้เกิดความเปลี่ยนแปลงทางด้านจิตใจรวมทั้งการผ่านประสบการณ์อันเจ็บปวดทางจิตใจ เช่น การถูกล่วงละเมิดทางเพศ การกระทำทารุณกรรม การถูกทอดทิ้งในวัยเด็ก นอกจากนี้ในส่วนของสัญชาตญาณเป็น พฤติกรรมที่เกิดขึ้นเองไม่มีใครสั่งสอนหรืออบรมให้ เช่น ความอยากรู้อยากเห็น ความอยากผจญภัย หรือสัญชาตญาณทางกามารมณ์ ซึ่งก่อให้เกิดการกระทำผิดได้

1.3 สติปัญญา บุคคลแต่ละคนย่อมมีสติปัญญาต่างกัน ซึ่งคนที่โง่อาจตกเป็นเหยื่อ โดยถูกชักจูงจากบุคคลที่ฉลาดกว่าให้ทำผิดกฎหมาย นอกจากนี้ยังพบว่าสติปัญญาที่ต่ำมีความสัมพันธ์กับพฤติกรรมอาชญากรรมบางลักษณะที่มีความจำเพาะโดยเฉพาะการกระทำผิดทางเพศ

2. สาเหตุภายนอกของตัวผู้กระทำผิดเอง ได้แก่

2.1 สาเหตุทางครอบครัว ครอบครัวเป็นสถาบันทางสังคมขั้นต้นหรือขั้นพื้นฐาน บิดามารดาย่อมเป็นทุกสิ่งทุกอย่างให้แก่บุตร เป็นพ่อแม่ผู้ให้กำเนิด เป็นครูคนแรกที่จะสอนให้เรียนรู้สังคม เป็นเพื่อนคนแรกที่เด็กได้พบและเป็นสิ่งแวดล้อมแรกที่เด็กได้พบ ถ้าบิดามารดาเป็นแบบอย่างที่ดีทั้งทางพฤติกรรมในครอบครัว การรักใคร่ปรองดองและความมีเหตุผลก็จะเป็นสิ่งที่ลูกประทับใจเขาเป็นแบบอย่างได้ ลักษณะครอบครัวที่มีอิทธิพลต่อการกระทำผิดของเด็ก ได้แก่

ก. ครอบครัวไม่อบอุ่น อันเนื่องจากความไม่ปรองดองกันในครอบครัว ระหว่างพ่อแม่มีการทะเลาะวิวาทกันบ่อย ๆ ครอบครัวแตกแยกหรือหย่าร้าง (Broken Home) มารดาหรือบิดามีครอบครัวใหม่ ทำให้เด็กเกิดความเบื่อหน่ายหรือพัฒนานิสัยที่ก้าวร้าวขึ้นมา ครอบครัวที่มีบุตรมากเกินไปและยากจน บิดามารดาต้องประกอบอาชีพหาเช้ากินค่ำหรือหากินรายวัน ไม่มีเวลาเอาใจใส่บุตรที่ทั่วถึง เด็กจึงมีโอกาสนพบเพื่อนเกเรถูกชักชวนไปกระทำผิดได้

ข. ครอบครัวที่พ่อหรือแม่หรือทั้งสองคนถึงแก่กรรม ทำให้เด็กเป็นกำพร้าอาศัยผู้อื่นอยู่ ถ้าหากมิได้รับความรักความอบอุ่นเท่าที่ควร ก็จะทำให้เด็กพยายามแสวงหา

ความรักความอบอุ่นแล้วออกไปหาสิ่งชดเชยทดแทนภายนอกบ้าน และอาจไปมั่วสุมกับเพื่อนร่วมกระทำผิดได้

ค. พ่อหรือแม่ ผู้ปกครองมีปัญหา หรือทั้งสองคนเป็นโรคประสาท จู้จี้ขี้บ่นจนลูกทนไม่ได้ ทำให้เด็กขาดความมั่นคงทางอารมณ์ ออกจากบ้านเที่ยวเตร่และประกอบอาชญากรรมได้ ส่วนบางครอบครัวที่พ่อหรือแม่หรือทั้งสองคนติดการพนันหรือติดยาเสพติด ไม่มีเวลาเอาใจใส่ลูก ๆ บิดามารดาหรือผู้ปกครองขาดความรับผิดชอบ เป็นตัวอย่างที่ไม่ดีให้บุตรหลาน

ง. การอบรมเลี้ยงดูของครอบครัว บิดามารดาที่คาดหวังต่อเด็กสูง เมื่อไม่ได้ตามที่คาดหวังมักใช้วิธีการลงโทษ กลายเป็นแรงกดดันทำให้เด็กเกลียดบ้าน หนีไปเผชิญชีวิตนอกบ้านและกระทำผิดได้ ครอบครัวที่ขาดระเบียบวินัยหรือครอบครัวที่ตามใจบุตรมากเกินไป ไม่ว่าเด็กต้องการอะไรก็ยอมได้ บิดามารดาหรือผู้ปกครองขาดความรู้ทางจิตวิทยาเกี่ยวกับการอบรมเลี้ยงดูบุตร ครอบครัวประเภทนี้ก็จะส่งเสริมให้เด็กมีพฤติกรรมที่ผิดแผกจากมาตรฐานของสังคมได้ เช่น ชอบมั่วสุมเพื่อน ชอบเที่ยวตามสถานเริงรมย์ ใช้จ่ายฟุ่มเฟือยจนเป็นนิสัย เมื่อไม่มีเงินก็สมคบกับพวกกระทำความผิดเกี่ยวกับทรัพย์สิน

2.2 สาเหตุทางเศรษฐกิจ ก็เป็นสาเหตุอันหนึ่งที่เป็นแรงผลักดันให้เยาวชนกระทำความผิด โดยภาวะทางเศรษฐกิจอาจแบ่งออกได้ดังนี้

ก. ภาวะเศรษฐกิจของชุมชน ในภาวะเศรษฐกิจของชุมชนที่ยากจนประชาชนมีรายได้น้อยไม่พอแก่การครองชีพ รัฐไม่สามารถจัดสวัสดิการให้ได้ เด็กต้องดิ้นรนช่วยพ่อแม่ประกอบอาชีพหารายได้เลี้ยงครอบครัวหรือเลี้ยงตนเอง เด็กและเยาวชนมองเห็นความไม่เป็นธรรมในสังคม และก่อทัศนคติไม่ดี อาจชักจูงไปสู่การประกอบอาชญากรรมต่อทรัพย์สินได้

ข. ภาวะเศรษฐกิจของครอบครัวและผู้กระทำผิด ขณะที่ท้องหิวโหยและไม่มีอะไรจะกิน ไม่มีที่ซุกหัวนอน ไม่มีเสื้อผ้าจะนุ่งห่ม ก็ย่อมเป็นสาเหตุผลักดันให้เยาวชนหรือผู้ใหญ่หาทางที่จะอยู่รอด ด้วยการประทุษร้ายทรัพย์สินของผู้อื่น ๆ ความต้องการขั้นพื้นฐานไม่เคยได้รับการตอบสนอง ทุกคนมีแต่ความหิวโหย ขาดแคลน พ่อแม่ไม่มีเวลาอบรมสั่งสอนลูก เด็กต้องช่วยตัวเองด้วยการลักขโมยหรือด้วยวิธีการต่าง ๆ ที่จะให้มีชีวิตอยู่รอด นอกจากนี้ยังทำให้เด็กและเยาวชนขาดการศึกษาที่เหมาะสมด้วย

2.3 สาเหตุจากสภาพแวดล้อม

ก. สภาพถิ่นที่อยู่ ครอบครัวตั้งอยู่ในชุมชนแออัด ไม่ถูกสุขลักษณะอนามัย และยังเป็นแหล่งมั่วสุมของมิจฉาชีพต่าง ๆ ที่เยาวชนได้พบเห็นอยู่ทุกวัน และมีโอกาสได้เข้าร่วมกระบวนการเกิดอาชญากรรม รวมทั้งมีสถานเริงรมย์และแหล่งอบายมุขต่าง ๆ เช่น บ่อนการพนัน

สถานอาบอบนวด ในท์คลับ โรงแรมและอื่น ๆ อยู่มากมาย และขาดการควบคุมอย่างจริงจัง ทำให้เยาวชนส่วนหนึ่งเข้าไปเที่ยวมั่วสุมและเป็นการเพิ่มโอกาสที่จะเข้าสู่กระบวนการกระทำผิด

ข. การคบเพื่อน เพื่อนถือว่าเป็นส่วนสำคัญส่วนหนึ่งในชีวิตของเด็กวัยรุ่นหรือเยาวชนชอบรวมกลุ่มกับเพื่อนรุ่นราวคราวเดียวกัน ไม่ว่าจะอยู่ในโรงเรียนหรือนอกโรงเรียน เพราะเป็นวัยที่ต้องการแสวงหาเอกลักษณ์ของตนเอง ถ้าหากได้เพื่อนที่ดีก็จะชักจูงไปในทางที่ดี แต่ถ้าได้เพื่อนไม่ดีก็อาจชักจูงให้กระทำความผิดได้ง่ายโดยเฉพาะกระทำตามกันหรือเอาอย่างกันสอดคล้องกับ กมลพร เจริญทรัพย์ (2548, น. 17) ซึ่งได้อธิบายสาเหตุการกระทำผิดที่ได้การศึกษาแนวคิดที่ย้ำว่าพฤติกรรมกระทำความผิดเป็นผลการเรียนรู้ ซึ่งได้มาจากการคบหาสมาคมกับบุคคลอื่น คือการที่เด็กและเยาวชนคบค้าสมาคมกับกลุ่มคนที่กระทำความผิดหรือประพฤติตนไม่ดี โดยมีโอกาสติดต่อกับใกล้ชิดกับผู้ฝึกฝนในการกระทำความผิด และตัดสินใจรับรู้อารมณ์รูปแบบพฤติกรรมนั้นมาเป็นของตน (ลอกเลียนแบบพฤติกรรมที่ไม่ดี) ในขณะที่ผู้ที่ไม่กระทำความผิด คือผู้ที่มีการสมาคมกับกลุ่มที่ต่อต้านการกระทำความผิด

ค. ด้านการศึกษาอบรม โรงเรียนและสถานศึกษาเป็นที่ยึดเหนี่ยวอย่างมากของประชาชนที่จะให้เป็นที่ยึดเหนี่ยวอบรมเด็ก หากโรงเรียนไม่สอดแทรกเรื่องวินัยหรือบางโรงเรียนเข้มงวดเกินไป โรงเรียนไม่มีการทำกิจกรรมกับบิดามารดาหรือผู้ปกครองของเด็ก ครูอาจารย์ขาดศีลธรรมอันดี ครูอาจารย์ไม่ติดตาม ขาดความรับผิดชอบปล่อยปละละเลยเด็กที่น่าสงสัยในพฤติกรรมเบี่ยงเบน อาจยังทำให้เด็กและเยาวชนเบื่อหน่ายการเรียน หนีเที่ยวเตร่ ซึ่งอาจนำไปสู่กระบวนการกระทำความผิดได้

ง. สื่อมวลชน การเสนอข่าวทางสื่อเกี่ยวกับอาชญากรรมต่าง ๆ เสนอภาพที่มีลักษณะก้าวร้าว รุนแรง โหดร้ายและใช้กำลัง สื่อมวลชนต่าง ๆ ยั่วยุ มอมเมาเยาวชนให้เลียนแบบพฤติกรรม โดยเฉพาะอย่างยิ่งสื่อบางประเภทที่ไม่เหมาะสม เช่น สื่อลามก เกมส์ต่าง ๆ อาจเป็นอันตรายต่อเด็กและเยาวชนที่ยังขาดวุฒิภาวะ (พิมลพรรณ สุวรรณโณ และคณะ, 2549, น. 19-21; กมลพร เจริญทรัพย์, 2548, น.15-17, 20-21)

สาเหตุการกระทำผิดของเด็กและเยาวชนดังได้กล่าวมาแล้วข้างต้น มีด้วยกันหลายสาเหตุปัจจัย ทั้งปัจจัยภายในตนเอง ได้แก่ ความผิดปกติทางกาย จิตใจสติปัญญา และปัจจัยภายนอก ได้แก่ ครอบครัว สังคมและสิ่งแวดล้อมต่างผลักดันให้เกิดการกระทำผิดของเด็กและเยาวชนทั้งนั้น แต่แท้จริงแล้วสาเหตุการกระทำผิดของบุคคลหนึ่งประการอาจไม่สามารถทำความเข้าใจและแก้ไขการกระทำผิดได้ การกระทำผิดจึงมิใช่เกิดจากสาเหตุใดสาเหตุหนึ่งเพียงอย่างเดียว แต่อาจเกิดขึ้นได้จากหลายสาเหตุทำให้มีความสลับซับซ้อนของปัญหา ซึ่งเราพบ

การกระทำผิดซ้ำของเด็กและเยาวชนนั้นมิใช่สาเหตุที่อาจไม่แตกต่างกันมากนัก แต่อาจจะมี ความแตกต่างกันบ้างในบางประเด็น ซึ่งมีการอธิบายสาเหตุการกระทำผิดซ้ำของเด็กและ เยาวชนไว้ ดังนี้

1. สาเหตุจากตัวเด็กและเยาวชน ได้แก่

1.1 ความผิดปกติ ความบกพร่องหรือมีปัญหาทางด้านบุคลิกภาพ คือ เด็กและ เยาวชนมีปัญหาด้านบุคลิกภาพ มีความผิดปกติด้านจิตใจ ก้าวร้าว หรือกระด้างอย่างแท้จริงยาก จะแก้ไขได้ แม้จะถูกส่งมาไว้ยังสถานฝึกอบรม หรือสถานกักกัน เพื่อทำการพัฒนาบุคลิกภาพทั้ง ด้านร่างกายและ จิตใจเป็นเวลานาน ก็ไม่สามารถแก้ไขหรือพัฒนาได้ เด็กหรือเยาวชนเหล่านี้เมื่อ พ้นจากสถานควบคุมออกไปสู่สังคมภายนอก ก็จะหันไปกระทำผิดอีก ทั้งนี้เนื่องจากไม่สามารถที่จะ ควบคุมตนเองได้ ขาดการยับยั้งชั่งใจหรือทนต่อสิ่งยั่วเย้าไม่ไหว หรือภาวะจิตใจของเด็กและ เยาวชนที่มีความอ่อนไหวง่าย ไม่ให้ความสนใจต่อสภาพแวดล้อม ขาดความเชื่อมั่นในตนเองมี ความวิตกกังวลต่อสภาพตนเองและการปรับตัว จะมีการกระทำผิดซ้ำในอัตราที่มากกว่าเด็กที่ไม่มี บุคลิกภาพดังกล่าว

1.2 ความรู้สึกด้านลบทำให้กลับกลายเป็นบุคคลที่มองโลกแง่ร้ายอยู่ตลอดเวลา สาเหตุดั้งเดิมเนื่องมาจากการขาดความรักความอบอุ่นในครอบครัว ไม่ได้รับความเป็นธรรมใน ครอบครัว ขาดการดูแลเอาใจใส่จากบิดามารดา ได้รับแต่ความขมขื่น น้อยเนื้อต่ำใจอยู่ตลอดเวลา เมื่อเด็กพ้นจากสถานที่ควบคุมกลับไปสู่สิ่งแวดล้อมเดิมคือครอบครัวและสังคม แทนที่จะได้รับการ ต้อนรับเอาใจใส่ดูแล กลับได้รับการดูถูกเหยียดหยามจึงทำให้วนกลับไปกระทำความผิดอีก

1.3 การไม่ได้รับการยอมรับจากครอบครัว เนื่องจากเคยสร้างปัญหาให้ครอบครัว อยู่ตลอดเวลาทำให้บิดา มารดา ผู้ปกครองมีความรู้สึกหวาดระแวง ไม่ค่อยให้ความไว้วางใจ ทำให้ เด็กและเยาวชนนั้นขาดการยอมรับ ทำให้เกิดความรู้สึกหมดหวังที่จะกลับตัวเป็นคนดี เด็กออกมา เวิร์นภายนอกครอบครัวและในที่สุดอาจวนกลับไปกระทำความผิดอีก

2. สาเหตุจากครอบครัว

2.1 ทางเศรษฐกิจ คือ เด็กและเยาวชนนั้นมาจากครอบครัวที่ยากจน บิดา มารดา หาเช้ากินค่ำไม่มีเวลาใกล้ชิดกับลูก ดูแลสอบถามความรู้สึกต่าง ๆ จากลูก

2.2 การที่เด็กและเยาวชนถูกรับ เข้าไว้ในสถานฝึกอบรม การถูกควบคุมเป็นสิ่ง ที่ บิดามารดาพอใจมากกว่า เพราะประการแรกสบายใจ หมดห่วง ประการที่สองครอบครัวยากจน มากไม่จำเป็นต้องรับภาระเลี้ยงดูเด็กและเยาวชนนั้น เมื่อเด็กและเยาวชนประพฤติตนดีขึ้นกลับไป อยู่บ้าน แทนที่บิดามารดาจะดีใจกลับไม่พอใจเนื่องจากยากจนมาก ต้องรับภาระเพิ่มขึ้นอีก ทำให้

เกิดความน้อยเนื้อต่ำใจ เกิดความรู้สึกว่าตนเอง ไร้ประโยชน์ หดความอยากอยู่บ้าน แต่เนื่องจาก ยังไม่สามารถช่วยเหลือตนเองได้ ไม่มีรายได้ จึงกลายเป็นเด็กเร่ร่อนจรจัด อดมื้อกินมื้อจนในที่สุดก็ เริ่มกระทำความผิดอีก โดยมากจะกระทำความผิดเกี่ยวกับทรัพย์สิน หรือลักขโมยอาหารเพื่อมาประทังชีวิต

3. สาเหตุจากสิ่งแวดล้อมและสังคมของเด็ก ซึ่งมีความสำคัญและมีผลต่อการกระทำความผิดของเด็กเป็นอย่างมาก ได้แก่

3.1 ชุมชนในละแวกบ้านคือ ครอบครัวเด็กและเยาวชนนั้นอยู่ในชุมชนละแวก บ้านที่ไม่ดีเป็นแหล่งสลัม หรือย่านชุมชนแออัดที่เต็มไปด้วยปัญหาอาชญากรรม ปัญหายาเสพติด เป็นต้น เมื่อเด็กเติบโตขึ้นมาจากสิ่งแวดล้อมดังกล่าวจึงรู้สึกเคยชินมองเห็นเป็นเรื่องธรรมดาไป เมื่อเด็กพ้นโทษกลับมาสู่สิ่งแวดล้อมเดิมอีก การคบเพื่อนเก่าที่มีปัญหาหรือถูกเพื่อนเก่าชักจูง ประกอบกับเด็กไม่มีอาชีพเป็นหลักแหล่งจึงกลับไปมั่วสุมเหมือนที่เคยเป็นมา โดยเฉพาะอย่างยิ่ง เยาวชนที่ติดยาเสพติด โอกาสที่จะกลับไปคบเพื่อนเก่าและหวนกลับมาเสพยาเสพติดจึงมีสูงมาก และเป็นสาเหตุให้เกิดการกระทำความผิดซ้ำอีกได้

3.2 ความรู้สึกที่สังคมมีต่อเด็ก เนื่องจากเป็นสังคมที่แคบและอยู่กันอย่างแออัด จึงรู้ว่าเด็กเป็นใคร ทำอะไร ที่ไหน อย่างไร ฉะนั้นเมื่อเด็กและเยาวชนทำความผิด และถูกจับได้จึง เป็นที่รู้จักกันโดยทั่วไป เมื่อเด็กมีพฤติกรรมดีขึ้นและถูกปล่อยตัวกลับมา ทางสังคมกลับไม่ยอมรับ เนื่องจากยังกังขาไม่แน่ใจว่า เด็กจะกลับตัวเป็นพลเมืองดีได้ เป็นเหตุให้ไม่กล้ารับเด็กเข้าทำงาน ทำให้เด็กขาดโอกาสที่จะนำความรู้ที่ได้รับมาประกอบอาชีพได้ การที่สังคมไม่ให้การต้อนรับดูแล เหยียดหยาม มีส่วนผลักดันให้เด็กและเยาวชนหวนกลับกระทำความผิดได้อีก

4. สาเหตุจากการฝึกอบรมในสถานฝึกและอบรมเด็กและเยาวชน

การกระทำความผิดซ้ำนั้น ส่วนหนึ่งมาจากปัญหาในเรื่องของบุคลากร เจ้าหน้าที่ ไม่เพียงพอต่อการให้การดูแลเด็กและเยาวชนที่มีจำนวนมาก ส่งผลต่อคุณภาพในการแก้ไขฟื้นฟู เด็กและเยาวชน Sheldon & Glueck (David C. Twain, 1960-1971, p. 77, อ้างถึงใน อัจฉราพรรณ เทชะบูรณ์, 2524, น. 49) เห็นว่าวิธีการที่ในสถานฝึกและอบรมมีส่วนในการแก้ไขฟื้นฟูเด็กที่ กระทำความผิดให้กลับเป็นคนดีได้ แต่ถ้าวิธีการนั้นไม่เหมาะสมที่จะใช้ในการบำบัด ฟื้นฟูหรือปฏิบัติต่อ เด็กกระทำความผิด การฝึกอบรมนั้นก็ไม่ประสบผลได้พบว่ามีจำนวนถึง 65% ของเด็กกระทำความผิดซ้ำ ยกตัวอย่างการฝึกอบรมวิชาชีพในสถานฝึกและอบรมของเด็กและเยาวชนนั้น เป้าหมายหลัก ประการหนึ่งก็คือ การนำมาประกอบอาชีพเมื่อได้รับการปล่อยตัว แต่เนื้อหาสาระวิชาชีพที่ศึกษา มีอยู่น้อยและสั้นเกินไป จึงทำให้ไม่มีโอกาสฝึกให้เกิดความชำนาญ เด็กและเยาวชนเห็นว่าควรให้ โอกาสเด็กได้ฝึกปฏิบัติและการสอนควรใช้ภาคปฏิบัติให้มากเพื่อจะได้เกิดความชำนาญ และ

สำหรับเกี่ยวกับเครื่องมือที่ใช้ฝึกนั้นมีไม่เพียงพอกับจำนวนผู้เรียนและล้าสมัยเกินไป ทำให้ไม่มีโอกาสได้ฝึกการใช้เครื่องมือหรืออุปกรณ์ที่ทันสมัย เมื่อไปสมัครงานหรือทำงานจึงใช้เครื่องมือไม่เป็น หรือขาดประสบการณ์ทำให้ไม่มีผู้ใดว่าจ้าง จึงว่างงานไม่มีเงินใช้จ่าย นอกจากนี้เด็กและเยาวชนยังไม่มีหลักประกันจากสังคมในเรื่องอาชีพภายหลังปล่อย เป็นเหตุให้ต้องหวนกลับไปกระทำผิดอีก (พิมลพรรณ สุวรรณโณ และคณะ, 2549, น. 22-24)

5. สาเหตุจากนโยบายสาธารณะหลังปล่อย

มีการศึกษาปัจจัยทางสังคมในเรื่องนโยบายเกี่ยวกับการปลดปล่อยจะมีความสำคัญต่ออัตราการกระทำผิดซ้ำ หมายความว่า สังคมมีมาตรการที่เหมาะสมในการแก้ไขผู้กระทำผิดหรือให้ความช่วยเหลือก่อนที่จะปลดปล่อยผู้พ้นโทษไปสู่สังคม ซึ่ง Gordon P. Waldo และ Theodou G Chiricos (1977, pp. 177-178, อ้างถึงใน อัจฉราพรรณ เทชะบูรณ์, 2524, น. 52) พบว่า การกระทำผิดซ้ำในอเมริกานั้น เป็นผลมาจากนโยบายด้านการสงเคราะห์ภายหลังปลดปล่อยได้ถูกละเลย โดยรัฐบาลไม่ให้ความสำคัญ

2. แนวคิดการปฏิบัติต่อเด็กและเยาวชนที่กระทำผิด

2.1 แนวคิดพื้นฐานการปฏิบัติต่อผู้กระทำผิด

การปฏิบัติต่อผู้กระทำความผิดนั้น มีแนวคิดพื้นฐานมาจากทฤษฎีการลงโทษที่เป็นส่วนหนึ่งของทฤษฎีทางอาชญวิทยา ซึ่งแนวคิดพื้นฐานมีผลต่อการกำหนดแนวทาง วิธีการและกรอบของการลงโทษผู้กระทำผิดตั้งแต่ในอดีตจนถึงปัจจุบัน ซึ่งมีสำนักคิดทางอาชญวิทยาด้วยกันหลายสำนัก โดยจะได้มีการอธิบายทฤษฎีการลงโทษของสำนักคิดทางอาชญวิทยาต่าง ๆ ดังต่อไปนี้

1. สำนักอาชญวิทยาดั้งเดิม (Classical School) ได้เสนอแนวคิดในการปฏิรูปกฎหมาย การลงโทษให้เหมาะสมกับการกระทำผิดเพื่อให้เกิดความยุติธรรม เน้นการศึกษาว่าทำอย่างไรจึงจะทำให้มีกฎหมายที่ดีและมีการบังคับใช้อย่างมีประสิทธิภาพมากกว่าที่จะศึกษาถึงผู้กระทำผิด โดยเสนอให้ใช้การลงโทษเป็นเครื่องมือข่มขู่ยับยั้งการกระทำผิดและเป็นการป้องกันอาชญากรรม ดังนั้นกฎหมายจะมีผลในการข่มขู่ยับยั้งการกระทำผิดธรรมชาติของมนุษย์ โดยต้องมีบทลงโทษของกฎหมายต้องมีลักษณะที่รุนแรง แน่นนอนและรวดเร็ว เพื่อทำให้มนุษย์เชื่อและมองเห็นว่าผลเสียที่จะได้รับจากการกระทำผิดมีมากกว่าผลประโยชน์ ในที่สุดจะส่งผลให้มนุษย์เลือกที่จะงดเว้นไม่กระทำความผิด แต่โทษที่เหมาะสมต้องไม่ใช้การทรมานหรือโทษที่โหดร้าย การ

จำคุกตลอดชีวิตจะมีความรุนแรงมากกว่าโทษประหารชีวิต เพราะลงโทษจำคุกผู้กระทำผิดตลอดชีวิตจะทำให้บุคคลทั่วไปเห็นเป็นบทเรียนได้ตลอดไป (ประธาน วัฒนวานิชย์, 2546, น.162; สุดสงวน สุธีสร, 2541, น. 39-40)

2. สำนักอาชญาวิทยาที่ดั้งเดิม (Neo-Classical School) ได้พัฒนาปรับปรุงโดยรับเอาแนวคิดพื้นฐานของสำนักดั้งเดิมมาใช้ คือ บุคคลมีอิสระที่จะเลือกพฤติกรรมของตน ดังนั้นการลงโทษต้องกำหนดให้สูงกว่าความพอใจที่บุคคลจะได้รับจากการกระทำผิด แต่มีมุมมองว่าการตัดสินใจเลือกหนทางในความประพฤตินั้นมาจากปัจจัยทางจิตใจหรือกายภาพ เช่น โรคจิต ปัญญาอ่อน หรือเป็นเด็กและเยาวชน โดยจะต้องให้ความสนใจและนำสถานการณ์ที่เกิดขึ้นสภาพแวดล้อมทางธรรมชาติและสังคมซึ่งผู้กระทำผิดเผชิญอยู่มาพิจารณาด้วย และมองว่าการส่งคนเข้าสู่เรือนจำไม่ได้เป็นการลดหรือป้องกันการกระทำผิดซ้ำ แต่กลับส่งผู้กระทำผิดเข้าสู่สภาพแวดล้อมที่ส่งเสริมลักษณะนิสัยในการกระทำผิดให้มากกว่าก่อนเข้าสู่ระบบเรือนจำก็ได้ และเสนอให้มีการปฏิรูปกฎหมายอาญาให้เหมาะสมกับสังคม และเริ่มมองเห็นการบำบัดผู้กระทำผิดมากกว่าการลงโทษที่เข้มงวด (พรชัย ชันดี, 2543, น. 20-31; สุดสงวน สุธีสร, 2541, น. 46-47)

3. สำนักปฏิฐานนิยม (Positive School) Cesare Lombroso, Raffaele Garofalo และ Enrico Ferri นักอาชญาวิทยาชาวอิตาลี ได้เสนอแนวคิดการวิเคราะห์สาเหตุของการกระทำผิดโดยอาศัยหลักวิทยาศาสตร์และการบังคับใช้กฎหมายจะต้องคำนึงถึงสาเหตุและพื้นเพดั้งเดิมของผู้กระทำผิด ศึกษาที่ตัวอาชญากรมากกว่าศึกษากฎหมาย จำเป็นที่จะต้องได้รับการศึกษาว่าทำไมจึงกระทำผิด มีอะไรเป็นสาเหตุ โดยคำนึงถึงสาเหตุของพฤติกรรมที่ผิดปกติ และการปฏิบัติต่อผู้กระทำผิดในด้านการแก้ไขหรือปรับปรุงให้กลับเป็นปกติ ดังนั้นการลงโทษจึงมิใช่มุ่งในด้านข่มขู่ให้เข็ดหลาบแต่เพื่ออบรมแก้ไขให้เขาปรับตัวเข้ากับสังคมได้ หรือใช้หลัก B.B.B (Bring Back Beast) (สุดสงวน สุธีสร, 2541, น. 41-43)

4. สำนักอเมริกัน (American School) มีแนวคิดสืบเนื่องมาจากสำนักปฏิฐานนิยม โดยมี นักคิดของสำนักหลายท่าน เช่น Adolphe Jacques Quetelet ชาวเบลเยียม ถือเป็นนักอาชญาวิทยาสังคมคนแรกที่พยายามชี้ให้เห็นว่า ภูมิอากาศ ฤดูกาล เพศและอายุ เป็นปัจจัยที่นำไปสู่ปัญหาอาชญากรรม Issac Ray เป็นผู้นำแนวความคิดเรื่องสภาวะจิตไม่ปกติหรือวิกลจริตที่เป็นสาเหตุไปสู่ปัญหาอาชญากรรม Earnest A.Hooton, William H. Sheldon และ Eleanor Glueck เสนอแนวความคิดเกี่ยวกับรูปแบบและลักษณะของร่างกายมนุษย์เป็นสาเหตุของอาชญากรรม เป็นต้น และสำนักอเมริกันมีความเห็นพ้องกับสำนักปฏิฐานนิยมที่ว่า สาเหตุอาชญากรรมเกิดจากปัจจัยหลายด้านทางสังคม ซึ่งในการปฏิบัติต่อผู้กระทำผิดนั้น รัฐไม่ควรเน้น

การลงโทษทางกฎหมายแต่เพียงอย่างเดียว แต่ควรรักษาผู้กระทำผิดดังเช่นรักษาคณปวญเจ็บทางสังคม

5. สำนักอาชญาวิทยาชิคาโก (Chicago School) เป็นสำนักอาชญาวิทยากลุ่มแนวสันติวิธี (Peacemaking criminology) มองว่า วัตถุประสงค์หลักของอาชญาวิทยาคือการส่งเสริมความสงบสุขและสังคมที่มีความยุติธรรม การที่รัฐใช้วิธีการลงโทษและควบคุมอาชญากรรมกลับเป็นการกระตุ้นและสนับสนุนให้มีการทำผิดมากขึ้น โดยได้เสนอวิธีการไม่ใช้ความรุนแรง (non-violent methods) หรือเรียกว่า “กระบวนการยุติธรรมเชิงสมานฉันท์” (restorative justice) เห็นว่าการลงโทษที่เป็นทางการไม่สามารถป้องกันและควบคุมอาชญากรรมได้ ควรให้ชุมชนเข้ามามีส่วนร่วมในการแก้ไขและปรับปรุงพฤติกรรมของผู้กระทำผิดแทน การที่รัฐเข้ามาเกี่ยวข้องทำให้ผู้กระทำผิดถูกตีตราและไม่สามารถกลับตัวเป็นคนดีของสังคมได้แม้ว่าตัวเองต้องการแก้ไขเพียงใด แต่ถ้าชุมชนเข้ามาดูแลผู้กระทำผิดแทน สังคมจะยกโทษและยอมรับการแก้ไขตัวเองและยอมรับเขากลับคืนสู่สังคม ผู้กระทำผิดสามารถกลับมาเป็นคนดีของสังคมได้ในที่สุด (สุตสงวน สุธีสร, 2547, น. 57-58)

แนวคิดพื้นฐานต่าง ๆ ที่เกี่ยวกับทฤษฎีการลงโทษของสำนักคิดต่าง ๆ ข้างต้น ไม่ว่าจะจะมีจุดมุ่งหมายเพื่อการข่มขู่ยับยั้ง การตอบแทนแก้แค้นให้แก่สังคม การป้องกันการกระทำผิดหรือการแก้ไขฟื้นฟูผู้กระทำผิด ล้วนเป็นจุดมุ่งหมายของการปฏิบัติต่อผู้กระทำผิดด้วยกันทั้งนั้น ซึ่งเดิมทีแนวคิดเกี่ยวกับเด็กและเยาวชนจะไม่แตกต่างจากผู้ใหญ่ที่กระทำผิด คือเป็นการลงโทษเพื่อการแก้แค้นและเป็นการลงโทษที่โหดร้าย การพิจารณาพิพากษาคดีเด็กและเยาวชนที่ถูกกล่าวหาว่ากระทำผิด ตลอดจนการปฏิบัติต่อเด็กและเยาวชนภายหลังที่ศาลตัดสินพิพากษาคดีแล้ว จะกระทำไปพร้อม ๆ กัน หรือปะปนกับการพิจารณาพิพากษาและการปฏิบัติต่อผู้ใหญ่ ซึ่งวิธีการลงโทษและความรุนแรงในการปฏิบัติต่อผู้กระทำผิดนั้น ได้เปลี่ยนแปลงกันไปตามสภาพของสังคมในแต่ละยุคด้วย รวมไปถึงวิธีการปฏิบัติต่อผู้กระทำความผิดที่เป็นเด็กและเยาวชนด้วย

2.2 การปฏิบัติต่อเด็กและเยาวชนที่กระทำความผิด

การปฏิบัติต่อเด็กและเยาวชนที่กระทำผิดโดยการแยกพิจารณาคดีอาญาเด็กและเยาวชนออกจากผู้ใหญ่ได้รับอิทธิพลจากสำนักอาชญาวิทยาทั้งดั้งเดิม ซึ่งลดการปฏิบัติอย่างโหดร้ายสู่การแก้ไขผู้กระทำผิด การปฏิบัติต่อเด็กและเยาวชนที่กระทำผิดในประเทศไทยได้ดำเนินตามแนวปรัชญาที่มุ่งแก้ไขฟื้นฟู และช่วยเหลือเด็กและเยาวชนที่กระทำผิดให้สามารถกลับตัวเป็นพลเมืองดีได้ ทั้งนี้เนื่องจากเห็นว่าเด็กและเยาวชนยังสามารถที่จะเยียวยาแก้ไขเปลี่ยนแปลงความ

ประพจน์ได้ ดังจะเห็นได้จากที่ประเทศไทยได้มีพระราชบัญญัติจัดตั้งศาลคดีเด็กและเยาวชน พ.ศ.2494 และพระราชบัญญัติวิธีพิจารณาคดีเด็กและเยาวชน พ.ศ. 2494 ซึ่งถูกยกเลิกและในปี พ.ศ.2534 เปลี่ยนมาใช้พระราชบัญญัติจัดตั้งศาลเยาวชนและครอบครัว และพระราชบัญญัติวิธีพิจารณาคดีเยาวชนและครอบครัว พ.ศ.2534 แทน โดยบทบาทสำคัญในกระบวนการยุติธรรมที่เกี่ยวข้องกับเด็ก เยาวชน ผู้เยาว์และครอบครัว คือ การคุ้มครองสวัสดิภาพของเด็กและเยาวชนในคดีอาญา ยังคงยึดหลักที่ให้น้ำหนักถึงสวัสดิภาพและอนาคตของเด็กหรือเยาวชน ซึ่งควรจะได้รับ การฝึกอบรม สั่งสอนและส่งเสริมให้กลับตนเป็นพลเมืองดี ยิ่งกว่าการที่จะลงโทษ และในการ พิพากษาคดีอาญานั้น ให้ศาลคำนึงถึงบุคลิกลักษณะ สุขภาพ และภาวะแห่งจิตของเด็กหรือผู้ เยาวชนซึ่งแตกต่างกันเป็น คน ๆ ไป และการลงโทษหรือเปลี่ยนโทษ หรือวิธีการสำหรับเด็กหรือ เยาวชน ก็ต้องให้เหมาะสมกับตัวเด็กหรือเยาวชนและพฤติการณ์เฉพาะเรื่อง ซึ่งพระราชบัญญัติ จัดตั้งศาลเยาวชนและครอบครัว และพระราชบัญญัติวิธีพิจารณาคดีเยาวชนและครอบครัว พ.ศ. 2534 มีหลักการที่สอดคล้องกับอนุสัญญาว่าด้วยสิทธิเด็กในเรื่องของกระบวนการยุติธรรมที่ เกี่ยวข้องกับเด็กและกฎแห่งกรุงปักกิ่ง (The Beijing Rule) อันเป็นมาตรฐานขั้นต่ำของสหประชาชาติ ว่าด้วยการบริหารงานยุติธรรมเกี่ยวกับคดีเด็กและเยาวชน ได้แก่ การสนับสนุนให้ใช้หนทางเลือก อื่นมากที่สุดแทนการควบคุมไว้ในสถานฝึกและอบรมแบบปิด และให้มีการคุมประพฤติให้มาก ที่สุดเท่าที่จะเป็นไปได้ พระราชบัญญัติฉบับนี้มีผลทำให้กระบวนการยุติธรรมทางอาญาสำหรับ เด็กและเยาวชนแตกต่างจากกระบวนการยุติธรรมทางอาญาสำหรับผู้ใหญ่ (ศักดิ์ชัย เลิศพานิชพันธุ์, 2548, น. 5-6; คณະนิติศาสตร์, 2549, น. 31-32)

ศาลคดีเด็กและเยาวชนแตกต่างไปจากศาลอาญาและมีฐานะเป็นสถาบันทางสังคม หรือสถานรักษาพยาบาลไม่ใช่ศาลสถิตยุติธรรม เพราะศาลคดีเด็กและเยาวชนได้ถูกออกแบบ ขึ้นมาเพื่อให้เด็กและเยาวชนสำนึกผิดแต่ด้วยวัตถุประสงค์เบื้องต้นก็คือเพื่อป้องกันเด็กและเยาวชน จากการถูกประทับมลทินหรือถูกตีตรา (Stigma) จากกระบวนการพิจารณาคดีในศาลอาญา (Sue Titus Reid, 1982, pp. 424-425, อ้างถึงใน สุดจิต เจนนพกาญจน์, 2546, น. 28) ซึ่ง กระบวนการเบื้องต้นในการดำเนินคดีกับเด็กและเยาวชนที่กระทำผิด สามารถอธิบายได้จาก ภาพที่ 1 ดังต่อไปนี้

ภาพที่ 1

ลำดับกระบวนการดำเนินคดีกับเด็กหรือเยาวชนกระทำผิด

ที่มา: ชูจิรา กองแก้ว, 2549.

การดำเนินคดีเด็กและเยาวชน (Juvenile Justice) ดังกล่าวยังมีความแตกต่างจากการดำเนินคดีอาญาผู้ใหญ่ที่กระทำผิด (Criminal Justice) (วิชา มหาคุณ, 2541, น. 53, อ้างถึงใน กิติพัฒน์ นนทบุรี, 2549, น. 21) ดังนี้

1. มีการแยกห้องพิจารณาคดีเด็กและเยาวชนออกจากห้องพิจารณาผู้ใหญ่ และเป็นการพิจารณาลับ
2. การพิจารณาไม่เคร่งครัดตามประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา (Informal and Flexible) และมีผู้พิพากษาสมทบ ซึ่งมาจากผู้มีความรู้ด้านเด็กและเยาวชนร่วมเป็นองค์คณะกับผู้พิพากษาอาชีพในการพิจารณาคดีพิพากษาคดี
3. มีบริการคุมประพฤติ เพื่อสืบเสาะข้อเท็จจริงและสอดส่องความประพฤติในเกือบทุกคดี
4. มีบริการสถานแรกรับ เพื่อแยกการควบคุมตัวในระยะแรก ไม่ปะปนกับผู้ใหญ่ ระหว่างสอบสวนหรือพิจารณาคดี
5. มีบริการของแพทย์และจิตแพทย์เพื่อตรวจพิเคราะห์ทางกายและทางจิตแก่เด็กและเยาวชน รวมทั้งการจำแนกประเภทเด็กและเยาวชน (Classification)

6. มีรายงานประกอบการพิจารณาของศาล ทั้งด้านกฎหมายและประวัติครอบครัว รวมทั้ง สิ่งแวดล้อมเกี่ยวกับเด็กและเยาวชน

7. มีบริการสังคมสงเคราะห์ เพื่อให้ความช่วยเหลือแก่เด็กและเยาวชน รวมทั้ง ครอบครัว

8. คำพิพากษาหรือคำสั่งให้ใช้วิธีการสำหรับเด็กและเยาวชน ศาลมีอำนาจเปลี่ยนแปลงแก้ไขได้เสมอ

เมื่อเข้าสู่กระบวนการของศาลเยาวชนและครอบครัว เด็กจะได้รับบริการที่เกี่ยวข้องกับการแก้ไขปัญหาการกระทำผิดในลักษณะการใช้มาตรการต่าง ๆ ตามดุลยพินิจ อันได้แก่ การอบรม แนะนำ สั่งสอน การให้คำแนะนำปรึกษา การว่ากล่าวตักเตือนและปล่อยตัว ปล่อยตัวโดยการคุมประพฤติ รอกำหนดโทษหรือรอการลงโทษโดยคุมประพฤติ การปรับ การส่งตัวไปเข้ารับการฝึกอบรมในสถานฝึกและอบรมเด็กและเยาวชน ส่งไปเรือนจำและการคุมประพฤติภายหลังปล่อยแก่เด็กและเยาวชนหรือหน่วยงานอื่น ๆ ที่เกี่ยวข้องทั้งภาครัฐและเอกชนตามคำสั่งศาล เช่น การคุมประพฤติจะอยู่ในความดูแลของกรมคุมประพฤติตามเงื่อนไขและเวลาที่ศาลกำหนดแล้ว รายงานให้ศาลทราบตามคำสั่ง เป็นต้น

กรณีที่ศาลเยาวชนและครอบครัวมีการพิพากษาให้รับการฝึกอบรมเพื่อการแก้ไขฟื้นฟูและบำบัด เด็กก็ต้องอยู่ในความดูแลของศูนย์ฝึกและอบรมเด็กและเยาวชน ซึ่งเด็กและเยาวชนจะได้รับบริการการบำบัด ฟื้นฟูและแก้ไขตามกระบวนการของศูนย์ฝึกฯ ในระยะเวลาที่ศาลเยาวชนและครอบครัวสั่ง โดยอาจแบ่งบริการสังคมที่เด็กและเยาวชนจะได้รับจากสถานพินิจและคุ้มครองเด็กและเยาวชนเป็น 6 ด้าน สรุปได้ดังนี้ คือ

1. บริการด้านสุขภาพอนามัย (Health) บริการที่จัดให้กับเด็กและเยาวชน ได้แก่ บริการในด้านการดูแล ตรวจเช็คสุขภาพ การส่งเสริมสุขภาพ บำบัดรักษาโรคทั้งทางด้านร่างกาย อารมณ์ จิตใจและพฤติกรรม การฟื้นฟูและการป้องกันโรค ในระหว่างการคุมประพฤติ ฝึกและอบรมอยู่ในสถานฝึกและอบรม ภายหลังได้รับการปลดปล่อยในระหว่างคุมประพฤติ ภายหลังปล่อยและขอรับการสงเคราะห์ภายหลังปล่อย

2. บริการด้านที่อยู่อาศัย (Housing) ในที่นี้หมายถึง ที่อยู่อาศัยของเด็กและเยาวชน ที่ถูกควบคุมตัว คุมประพฤติ ฝึกอบรม คุมประพฤติภายหลังปล่อยและได้รับการสงเคราะห์ ภายหลังปล่อย ที่อยู่อาศัยหรือสถาบันเด็กและเยาวชน (Juvenile Institutions) ได้แก่ สถานแรกรับ (Remand Home) สถานฝึกและอบรมเด็กและเยาวชน (Juvenile Training School) ซึ่งเด็กจะได้รับบริการเข้าพักอาศัย กินอยู่หลับนอน การได้รับสิ่งอำนวยความสะดวกในด้านต่าง ๆ เอื้อ

ต่อสภาพจิตใจของเด็กที่ต้องดำรงชีวิต การศึกษาเล่าเรียน การฝึกวิชาชีพและการบำบัดแก้ไข ฟื้นฟู

3. บริการด้านการศึกษา (Education) ประกอบด้วยการศึกษาวิชาสามัญและ วิชาชีพ โดยด้านการศึกษาวิชาสามัญเป็นการจัดและให้บริการแบบการศึกษาผู้ใหญ่ ส่วนการฝึก วิชาชีพมีหลายประเภทวิชาชีพที่เหมาะสมกับเด็กและเยาวชนทั้งชายและหญิงและทุกระดับ ส่วนใหญ่ เป็นหลักสูตรวิชาชีพระยะสั้น การศึกษาทางด้านศีลธรรม การศึกษาชีวิต (Life Education) นันทนาการ (Recreation) เป็นต้น

4. บริการสังคมที่มุ่งที่ตัวบุคคล (Personal Social Services) เป็นบริการให้ การสงเคราะห์แก่เด็กและเยาวชนโดยนักสังคมสงเคราะห์ จากหน่วยงานสังคมสงเคราะห์ เพื่อตอบสนองต่อความต้องการพื้นฐานและการแก้ไขปัญหาของเด็กและเยาวชน เป็นรายบุคคล ในระหว่างที่ถูกควบคุมตัวคุมประพฤติ ฝึกอบรมและภายหลังที่ได้รับการปลดปล่อย บริการที่จัด ให้จะเป็นบริการในรูปของเงิน (In cash) สิ่งของ (In kind) บริการ (Service) และในรูปการส่งไป อยู่ในความดูแลในสถานสงเคราะห์หรือจัดให้มีสถานสงเคราะห์ภายหลังปล่อย (Institution Care)

5. บริการด้านการจ้างงาน (Employment) เป็นบริการจัดหางานให้กับเด็กและ เยาวชนได้ทำในระหว่างรับการฝึกอบรมอยู่ในสถานฝึกและอบรม เป็นการเตรียมตัวเพื่อออกไป ทำงานภายหลังปล่อย ยังจัดให้มีบริการจัดหางานให้กับเด็กและเยาวชนภายหลังปล่อย การให้บริการที่เกี่ยวข้องกับการจ้างงาน ได้แก่ การแนะแนวอาชีพ สถานที่ประกอบอาชีพ การส่ง ตัวเด็กและเยาวชนไปฝึกงานในสถานประกอบการ การทดลองงาน การให้ทุนในการประกอบชีพ เงินประกันในการทำงาน ฯลฯ

6. บริการสำหรับเด็กและเยาวชนที่กระทำผิด (Penal Services) เป็นการจัดบริการ สังคมที่เกี่ยวกับการบำบัดแก้ไขฟื้นฟูเด็กและเยาวชนที่กระทำผิด การป้องกัน การพัฒนา การดูแล รักษาความปลอดภัยและบริการอื่น ๆ ที่เกี่ยวข้องในส่วนของการอำนวยความสะดวกในด้านต่าง ๆ ให้แก่เด็กและเยาวชน ได้แก่ ด้านการบำบัดฟื้นฟูทางจิตวิทยา การแพทย์และด้านสังคมสงเคราะห์ โดยการบำบัดเป็นรายบุคคลในช่วงควบคุมตัว หลังคำพิพากษาหรือขณะที่อยู่ในศูนย์ฝึกฯ และ หลังการปล่อยด้วยวิธีการต่าง ๆ ทั้งจิตบำบัด พฤติกรรมบำบัด การบำบัดด้วยกิจกรรม การให้ คำปรึกษาแนะนำรายบุคคลและกลุ่ม การบำบัดโดยอาศัยครอบครัว/ชุมชนมีส่วนร่วมในการ บำบัด การบำบัดด้านครอบครัวสำหรับเด็กที่มีปัญหาครอบครัว การบำบัดด้านยาเสพติดสำหรับ เด็กและเยาวชนที่ใช้ยาเสพติด รวมทั้งการจัดกิจกรรมส่งเสริมพัฒนาต่าง ๆ ด้วยกิจกรรม การออกกำลังกาย กีฬา กิจกรรมดนตรี ศิลปะ การจัดการศึกษา การฝึกวิชาชีพ การประกอบ

กิจกรรมทางศาสนา การเสริมสร้างทักษะชีวิต กิจกรรมครอบครัวสัมพันธ์และการทัศนศึกษา (สุจิต เจนนพกาญจน์, 2546, น. 44-50; อรพรรณ เล้าหัตถพงษ์ภูริ, ม.ป.ป.)

2.3 การเตรียมความพร้อมก่อนปล่อยและการสงเคราะห์หลังปล่อย

1. การเตรียมความพร้อมก่อนปล่อย

เด็กและเยาวชนจะได้รับบริการ ฝึกอบรม ฝึกอาชีพและการบำบัดฟื้นฟูทางด้านต่าง ๆ ภายใต้การดูแลศูนย์ฝึกและอบรมเด็กและเยาวชนจนเข้าสู่ระยะเวลาก่อนที่จะได้รับการปล่อยตัวคืนสู่ครอบครัวและชุมชนเดิมและกระทำการติดตามหลังปล่อย กรมพินิจและคุ้มครองเด็กและเยาวชนได้ให้ความสำคัญต่อกระบวนการเตรียมความพร้อมก่อนปล่อย อันจะเป็นการสร้างการมีส่วนร่วมของครอบครัวและสังคมภายนอกในการเข้ามาดูแล พัฒนา บำบัดและฟื้นฟูให้เด็กได้ปรับตัวสู่สังคมเยี่ยงเด็กและเยาวชนปกติทั่วไป ทั้งทางร่างกาย จิตใจและสังคม สามารถเผชิญชีวิตและสถานการณ์ที่อาจจะเกิดขึ้นในอนาคตได้อย่างมีประสิทธิภาพ ซึ่งการกลับคืนสู่สังคมอย่างปกติและเหมาะสมนั้นหมายถึงการที่เด็กและเยาวชนออกไปแล้วมีงานทำ ได้เรียนต่อตามที่ได้มีเป้าหมายไว้ มีที่พักอาศัยที่แน่นอน ไม่เกี่ยวข้องการสารเสพติด ได้รับการแก้ไขปัญหาด้านสุขภาพจิตและปัญหาครอบครัว มีเครือข่าย/หน่วยงานต่าง ๆ ให้การดูแล ช่วยเหลือและให้การสนับสนุนทันทั่วทั้งก่อนปล่อยตัวเมื่อเด็กและเยาวชนกลับคืนสู่บ้านหรือครอบครัว เพื่อเป็นการป้องกันการกระทำผิดซ้ำของเด็กและเยาวชนภายหลังจากที่ได้รับการปล่อยตัวจากศูนย์ฝึกและอบรมฯ ซึ่งระยะของการเตรียมความพร้อมก่อนปล่อยเป็นช่วงเวลาประมาณ 1-3 เดือน ก่อนเด็กและเยาวชนครบกำหนดปล่อยตัว ซึ่งดำเนินการดังนี้

1) การเตรียมเด็กและเยาวชน โดยการศึกษาความต้องการและแผนการใช้ชีวิตของเด็กหรือเยาวชนแต่ละราย

2) การเตรียมครอบครัว เพื่อให้มีความพร้อมที่จะรับเด็กและเยาวชนกลับไปดูแลอุปการะเช่นเดิม โดยจะต้องสร้างให้เกิดความเข้าใจในตัวเด็กและเยาวชน มีทักษะและความพร้อมที่จะปรับตัวให้เข้ากับเด็กและเยาวชนได้มากขึ้น โดยรวมถึงเด็กและเยาวชนที่ไม่มีครอบครัวด้วย ซึ่งจะต้องมีการประสานงานติดต่อกับหน่วยงาน องค์กรภายนอกไว้ก่อนแล้ว

3) การเตรียมสภาพแวดล้อมและชุมชน เพื่อให้มีความเข้าใจและยอมรับเด็กและเยาวชนซึ่งจะกลับเข้าเป็นสมาชิกของชุมชนอีก รวมถึงเพื่อน นายจ้างหรือโรงเรียนที่เด็กและเยาวชนจะเข้าไปเกี่ยวข้องด้วย ตลอดจนผู้เสียหายที่เคยได้รับผลกระทบจากการกระทำผิดของเด็กและเยาวชน

การเตรียมความพร้อมของเด็กและเยาวชนก่อนปล่อยนั้น อาศัยกระบวนการประชุมกลุ่มเพื่อเตรียมความพร้อม เป็นการประชุมร่วมกับบุคคลในครอบครัว ชุมชนหรือเครือข่ายที่จะเข้ามาเกี่ยวข้องหลังปล่อย เช่น โรงเรียน-ด้านการเรียน หน่วยงานภาคเอกชน-ด้านอาชีพ เป็นต้น ซึ่งการประชุมกลุ่มดังกล่าวแตกต่างไปจากการประชุมกลุ่มครอบครัวในกระบวนการยุติธรรมเชิงสมานฉันท์ คือ การประชุมกลุ่มก่อนปล่อยจากศูนย์ฝึกและอบรม มุ่งเน้นเป้าหมายหรือประโยชน์สูงสุดจากกระบวนการที่ตัวเด็กและเยาวชนที่กระทำความผิด ไม่ใช่เหยื่อหรือผู้ได้รับผลกระทบจากการกระทำความผิด และเพื่อเป็นการเปิดโอกาสให้เด็กและเยาวชน ผู้ปกครองและเครือข่ายทางสังคม ได้แลกเปลี่ยนความคิดเห็นและความรับผิดชอบ อันจะช่วยเหลือเด็กและเยาวชนให้มีแนวทางในการตัดสินใจ วางแผนการใช้ชีวิตในอนาคตภายหลังการปล่อยตัวที่มีความชัดเจนและการได้รับการสนับสนุนด้านต่าง ๆ จากภาคส่วนที่เกี่ยวข้อง (อรรถพรณ เล่าห์ตถพงษ์ภุจิ, ม.ป.ป.; ชูจิรา กองแก้ว, 2549)

2. การสงเคราะห์ภายหลังปล่อย

แนวคิดพื้นฐาน

การดูแล ติดตามและให้ความช่วยเหลือภายหลังปล่อยต้องมีการดำเนินการนั้น เนื่องจากเด็กและเยาวชนที่กระทำความผิดต้องถูกส่งตัวไปรับการฝึกและอบรมอยู่ในศูนย์ฝึกและอบรมเด็กและเยาวชน เป็นการตัดอิสรภาพซึ่งเด็กและเยาวชนจะถูกตัดออกจากครอบครัว ชุมชน สังคมปกติไปชั่วระยะเวลาหนึ่งซึ่งระยะเวลาดังกล่าวจะยาวนานเพียงใดก็ขึ้นอยู่กับความร้ายแรงของลักษณะความผิดที่ได้กระทำ ระหว่างที่เด็กและเยาวชนรับการฝึกและอบรมอยู่นั้น สภาพของครอบครัว ชุมชนและสังคมย่อมมีการเปลี่ยนแปลงไป เมื่อเด็กและเยาวชนเหล่านี้ได้รับการปลดปล่อยย่อมไม่สามารถปรับตัวให้เข้ากับครอบครัว ชุมชนและสังคมได้ในระยะแรก รวมทั้งเด็กและเยาวชนบางรายอาจจะมีปัญหา เช่น มีปัญหาครอบครัว ขาดความเอาใจใส่ ขาดความรัก ความอบอุ่น ครอบครัวแตกแยก ไม่สามารถเข้ากับบิดามารดา บิดามารดาเลี้ยงได้หรือกำพร้า ไร้ญาติขาดที่พึ่ง ตลอดจนเมื่อเด็กและเยาวชนกลับเข้าไปอยู่ในชุมชนสังคมดั้งเดิมแล้วอาจจะประสบปัญหามากมาย เช่น ชุมชนสังคมไม่ยอมรับ เด็กถูกประทับมลทิน (Stigmatization) ว่า “เป็นเด็กเหลือขอหรือเด็กเลวหรือเด็กเคยถูกจับต้องฝึกอบรม” ไม่มีงานทำ ไม่มีโอกาสได้ศึกษาเล่าเรียนต่อ เพราะฐานะยากจน ไม่มีทุนหรือไม่สามารถหาที่ศึกษาเล่าเรียนได้เพราะสถานศึกษาไม่ยอมรับหรือเรียนไม่ทันเพื่อน ขาดที่พึ่งพิง ไม่มีความรู้ทางด้านวิชาชีพทำให้ไม่มีงานทำ หางานทำไม่ได้ไม่มีทุนประกอบอาชีพ ขาดผู้อุปการะเลี้ยงดู หรือไม่มีหลักแหล่งพอกที่จะพักอาศัยต้องเที่ยวเตร็ดเตร่เร่ร่อนอยู่ในที่ต่าง ๆ หรือสภาพที่อยู่อาศัยไม่เหมาะสมอยู่ในแหล่งอบายมุข เช่น แหล่งยาเสพติด แหล่งมั่วสุมเล่นการพนัน สถานเริงรมย์ แหล่งมิจฉาชีพหรือประพฤติตนเสียหาย จากสภาพปัญหา

ต่าง ๆ ดังกล่าวหากไม่ได้รับการป้องกัน ติดตาม สอดส่อง ดูแล แก้ไขปัญหาและสงเคราะห์ช่วยเหลือแล้วเด็กและเยาวชนเหล่านี้จะต้องวนกลับไปกระทำผิดซ้ำได้อีก (Recidivism) ด้วยเหตุนี้ นานาอารยประเทศต่างตระหนักดีถึงภัยอันตรายของการกระทำผิดซ้ำ ดังนั้นจึงได้ให้ความสำคัญกับการติดตามดูแลเด็กและเยาวชนภายหลังปล่อย การป้องกันปัญหาการกระทำผิดซ้ำ ตลอดจนการให้การสงเคราะห์ช่วยเหลือเด็กและเยาวชนที่มีปัญหาภายหลังปล่อยอย่างมีประสิทธิภาพ ซึ่งเป็นการป้องกันมิให้เด็กและเยาวชนวนกลับไปกระทำผิดซ้ำได้ (ทัศนีย์ ลักษณะวิชนชัย, สุกจิต เจนนพกาญจน์ และ อนุชา ม่วงใหญ่, 2549, น. 19-20)

บริการสงเคราะห์ภายหลังปล่อย

ปัญหาที่เกิดขึ้นกับเด็กและเยาวชนส่วนใหญ่ต้องเผชิญภายหลังได้รับการปล่อยตัวนั้น พอสรุปได้ดังนี้ (ฝ่ายสังคมสงเคราะห์, ม.ป.ป., น. 18-19)

1. ปัญหาที่จำเป็นเร่งด่วน เป็นปัญหาที่ต้องการความช่วยเหลือทันทีที่ได้รับการปล่อยตัว ได้แก่ ค่าพาหนะเดินทางกลับภูมิลำเนา สิ่งของเครื่องใช้ที่จำเป็น ที่พักอาศัย

2. ปัญหาที่ต้องติดตามช่วยเหลือ เป็นปัญหาที่เด็กต้องเผชิญเมื่อกลับสู่ครอบครัวและสังคม อันได้แก่

1) ปัญหาการว่างงาน อันสืบเนื่องมาจากการไม่ยอมรับของสังคม ทั้งภาครัฐบาลและเอกชนซึ่งมักจะปฏิเสธการรับบุคคลเหล่านี้เข้าทำงานเพราะเกรงว่าจะก่อปัญหาขึ้นอีก

2) ปัญหาการขาดที่พึ่งพิงหรือที่ปรึกษา เมื่อได้รับการปลดปล่อยมักจะประสบปัญหาการเปลี่ยนแปลงไปอย่างรวดเร็วของสังคมทำให้ไม่สามารถปรับตัวเข้ากับสิ่งแวดล้อมได้ทันประกอบกับไม่สามารถปรึกษาปัญหากับผู้ใด ฉะนั้นเพื่อความอยู่รอดของตนเองเขาจึงพยายามทุกวิถีทาง ไม่ว่าจะถูกต้องตามกฎหมายหรือไม่เพื่อให้ตนเองสามารถมีชีวิตอยู่ในสังคมได้ต่อไป ซึ่งเป็นสัญชาตญาณโดยทั่วไปของมนุษย์

3) ปัญหาครอบครัวแตกแยก เด็กและเยาวชนเป็นจำนวนมากที่ได้รับการปล่อยตัวแล้ว พบว่า ครอบครัวของตนแตกแยก บิดาและมารดาเลิกร้างกันไป หรือเกิดปัญหาระหว่างตนกับบิดาเลี้ยงหรือมารดาเลี้ยง เมื่อพบปัญหาดังกล่าวทำให้สภาพจิตใจไม่ปกติอาจก่ออาชญากรรมขึ้นอีกก็ได้

4) ปัญหาสิ่งแวดล้อมเป็นพิษ เช่น สภาพที่อยู่อาศัยและบริเวณข้างเคียงไม่เป็นคุณกับตน เป็นแหล่งซ่องสุมกระทำความผิดหรือเป็นแหล่งยาเสพติด

5) ปัญหาการปรับตัวกับสิ่งแวดล้อม

6) ปัญหาด้านอารมณ์และจิตใจ

กรณีที่เด็กและเยาวชนประสบปัญหาเดือดร้อนในด้านต่าง ๆ ดังที่ได้กล่าวมาแล้วข้างต้น ทั้งเมื่อมีการปล่อยตัวและหลังจากที่ได้รับการปล่อยตัวไปแล้ว สามารถขอรับบริการสงเคราะห์ช่วยเหลือจากนักสังคมสงเคราะห์หรือเจ้าหน้าที่ที่ได้รับมอบหมาย เป็นผู้รับผิดชอบในการให้ความช่วยเหลือเด็กและเยาวชนตามสภาพปัญหา ความต้องการและความจำเป็นของเด็กและเยาวชนแต่ละราย ดังนั้นงานสงเคราะห์ภายหลังปล่อยจึงเป็นงานที่จัดตั้งขึ้นเพื่อให้ความช่วยเหลือแก่ไข่ฟื้นฟูสมรรถภาพของเด็กและเยาวชนให้พวกเขาสามารถกลับไปดำเนินชีวิตอยู่ในสังคมได้อย่างปกติสุขและเป็นพลเมืองดีของประเทศต่อไป ฉะนั้นหลักและหน้าที่ของการสงเคราะห์ภายหลังปล่อย (Patrick Barry, n.d., p. 21, อ้างถึงใน ฝ่ายสังคมสงเคราะห์, ม.ป.ป., น. 21-23) จึงเป็นสิ่งสำคัญที่ควรจะต้องกล่าวถึงเพราะสามารถเป็นแนวทางการปฏิบัติงานให้มีประสิทธิภาพได้ ซึ่งมีหลักและหน้าที่ดังต่อไปนี้

1. การสงเคราะห์ภายหลังปล่อยควรจะสนองตอบความต้องการของสังคมและของเด็กและเยาวชน ทั้งนี้เป็นการป้องกันการหวนกลับไปกระทำผิดซ้ำ โดยเฉพาะอย่างยิ่งช่วงเวลาทุกข์ยากที่พวกเขาประสบทันทีภายหลังปล่อย

2. การสงเคราะห์ภายหลังปล่อย เป็นรูปแบบหนึ่งของงานสังคมสงเคราะห์จึงควรจะมีการฝึกอบรมพิเศษ ประสพการณ์ต่าง ๆ ที่ได้จากการปฏิบัติงานและการนำเอาลักษณะเฉพาะของแต่ละบุคคลมาใช้พิจารณาในการดำเนินงาน รวมทั้งการมีเจ้าหน้าที่ที่มีประสบการณ์การทำงานเป็นอย่างดี

3. การสงเคราะห์ภายหลังปล่อยจะมีประสิทธิภาพสูงจะต้องมีการประสานกับการปฏิบัติงานของเจ้าหน้าที่ในสถานฝึกอบรม หรือเรือนจำและในหน่วยงานที่ให้บริการทางการสงเคราะห์ภายหลังปล่อยจำเป็นต้องมีการประสานงานกับองค์การเอกชน รวมทั้งการหาเจ้าหน้าที่อาสาสมัครและประจำที่มีประสบการณ์ได้รับการฝึกอบรมทางสังคมสงเคราะห์มาเป็นอย่างดีความจำเป็นของการทำงานร่วมกันระหว่างหน่วยงานของรัฐบาลและเอกชนเป็นสิ่งสำคัญ รวมทั้งความสำคัญของบทบาทนักสังคมสงเคราะห์อาสาสมัครที่ทำงานด้านนี้ด้วย

หน้าที่ของงานสงเคราะห์ภายหลังปล่อย

1. ให้การสงเคราะห์เป็นรายบุคคลกับเด็กและเยาวชน
2. เตรียมการวางแผนให้การสงเคราะห์ภายหลังปล่อยแก่เด็กและเยาวชนในชุมชนที่ได้รับการปล่อย โดยต้องเข้ารับการสงเคราะห์ภายหลังปล่อยแบบบังคับ คือ จัดประชุมปรึกษากับนักสังคมสงเคราะห์และผู้มีหน้าที่รับผิดชอบอื่น ๆ ในสถานฝึกอบรมหรือเรือนจำ และจัดเตรียม

รายงานเกี่ยวกับสภาพครอบครัวที่อยู่อาศัยที่เด็กและเยาวชนต้องกลับไปอยู่รวมทั้งรายงานที่เกี่ยวข้อง

3. เตรียมแผนงานสำหรับเด็กและเยาวชนที่จะขอรับการสงเคราะห์ภายหลังปล่อยแบบไม่บังคับ

4. จัดการติดต่อกับผู้ที่เกี่ยวข้องกับเด็กและเยาวชน เช่น บิดา มารดา นายจ้าง เจ้าของบ้าน เป็นต้น

5. ให้คำแนะนำและช่วยเหลือกับการริเริ่มโครงการใหม่ เพื่อจะสนองตอบความต้องการของเด็กและเยาวชน

6. หาทรัพยากรอื่น ๆ จากหน่วยงาน อาสาสมัครที่จะสามารถช่วยสนับสนุนการดำเนินงานการสงเคราะห์ภายหลังปล่อยได้

7. ออกใบบริสุทธิและลบประวัติการกระทำความผิดของเด็กและเยาวชน

บริการที่จัดให้แก่เด็กและเยาวชนที่ประสบปัญหา

บริการที่จัดให้แก่เด็กและเยาวชนที่ประสบปัญหา (ทัศนีย์ ลักษณะนาภิชนชัช, สุดจิต เจนนพกาญจน์ และ อนุชา ม่วงใหญ่, 2549, น. 49) มีดังนี้ คือ

1. การสงเคราะห์ค่าพาหนะเดินทางกลับภูมิลำเนา
2. การสงเคราะห์จัดหาสิ่งของเครื่องใช้ที่จำเป็น เช่น เสื้อผ้า รองเท้า ฯลฯ
3. การจัดหาทุนการศึกษา และทุนการประกอบอาชีพ
4. การจัดหาที่พักอาศัย
5. การจัดการผู้อุปการะ
6. การจัดหางานให้ทำ
7. การจัดหาสถานที่สำหรับศึกษาต่อทั้งทางด้านวิชาสามัญและวิชาชีพ
8. การให้คำปรึกษาแนะนำแก่เด็กและเยาวชนตลอดจนบิดามารดาหรือผู้ปกครองที่ประสบปัญหาความเดือดร้อน
9. การให้การสงเคราะห์เฉพาะหน้าอื่น ๆ ฯลฯ

3. แนวคิดที่เกี่ยวข้องกับการมองตนเองในภาวะ คืนสู่ครอบครัวและสังคม

3.1 แนวคิดเกี่ยวกับอัตมโนทัศน์ (self-concept)

ความหมายของอัตมโนทัศน์

คำว่า “self-concept” ในภาษาไทยมีการให้คำแปลความหมายเพื่ออธิบายด้วยกันหลายคำ บ้างก็เรียกว่า ความนึกคิดเกี่ยวกับตน ความเข้าใจตนเอง มโนภาพแห่งตน อัตมโนภาพ หรืออัตมโนทัศน์ ซึ่งแนวความคิดเกี่ยวกับอัตมโนทัศน์นี้ได้รับความสนใจ และเป็นที่ยอมรับอย่างมากในหมู่นักจิตวิทยาว่า มีอิทธิพลต่อทัศนคติ ความคิด ความรู้สึก ความเข้าใจสิ่งต่าง ๆ และต่อพฤติกรรมของบุคคล เป็นคุณลักษณะที่บุคคลคิดว่าเป็นตัวเขาทุกเวลาและทุกสถานที่ ซึ่งได้มีการให้ความหมายอธิบายเกี่ยวกับอัตมโนทัศน์ไว้ ดังนี้

ไพรัช บวรสมพงษ์ (2542) ได้สรุปความหมายไว้ว่า “อัตมโนทัศน์” หมายถึง ความรู้สึกนึกคิด เจตคติที่บุคคลมีต่อตนเองทั้งในด้านร่างกายและจิตใจ ทั้งในด้านดีและไม่ดี อันเป็นผลมาจากประสบการณ์ต่าง ๆ ที่ตนได้รับ มีความสัมพันธ์กับสังคมและสิ่งแวดล้อม ทำให้บุคคลเข้าใจตนเอง ซึ่งความรู้สึกนึกคิดหรือเจตคติเหล่านี้จะพัฒนาไปได้เรื่อย ๆ ตามระดับวุฒิภาวะและสิ่งแวดล้อม ไม่มีการจำกัดเวลาและขอบเขต อัตมโนทัศน์สามารถเปลี่ยนแปลงได้ทั้งในทางดีขึ้นหรือด้อยลง โดยที่การเปลี่ยนแปลงนั้นจะเปลี่ยนแปลงไปตามสิ่งแวดล้อมที่เกี่ยวข้องกับบุคคลเป็นสำคัญ

มโนภาพแห่งตน (Self-Concept) มีลักษณะเป็นหน่วยรวมของความคิดที่มีระบบ ประกอบด้วย การรับรู้คุณลักษณะของสิ่งที่เป็น “ตัวฉัน” และการรับรู้ความสัมพันธ์ที่ “ตัวฉัน” มีความรู้สึกกับผู้อื่นและสิ่งอื่น รวมทั้งค่านิยมต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องกับการรับรู้เหล่านี้ เป็นกระบวนการที่เกิดขึ้นได้ทั้งในขณะรู้ตัวและไม่รู้ตัวก็ได้ การรับรู้ตนเองเกี่ยวข้องกับความสามารถ คุณค่า ค่านิยม ข้อจำกัด ฯลฯ จึงเป็นรายละเอียดของเนื้อหาที่บุคคลใช้เพื่อชี้บอกรวมชาติของตนเองและใช้ในการเปรียบเทียบกับผู้อื่น โดยอาศัยประสบการณ์ของการปะทะสังสรรค์ทางสังคมกับบุคคลรอบข้างว่าตนเองสามารถทำอะไรได้บ้าง

มโนภาพแห่งตนจึงเป็นเรื่องของความคิดต่าง ๆ เกี่ยวกับตนเองซึ่งอาจไม่ตรงกับที่เป็นจริง แต่เป็นเสมือนข้อสันนิษฐานเกี่ยวกับจุดอ่อน จุดแข็ง มีความเจริญงอกงาม (growth) ที่เป็นไปได้ และรายละเอียดต่าง ๆ เกี่ยวกับรูปแบบพฤติกรรมตามปกติของตน สิ่งเหล่านี้ไม่มีลักษณะคงที่แน่นอน มีความเป็นพลวัตสามารถเปลี่ยนแปลงไปได้ตามสถานการณ์ต่าง ๆ ทำให้

เป็นเสมือนข้อผูกมัดที่คนให้กับตนเอง และมีอิทธิพลอย่างมากต่อพฤติกรรมที่แสดงออก (Roger and Dimond, 1959, p. 200, อ้างถึงใน อรุมา สงวนญาติ, 2544, น. 11; ประภากร โกมลมิตร, 2547, น. 34, อ้างถึงใน ชานนท์ โกมลมาลย์, 2551, น. 15-16)

อัตมโนทัศน์ หมายถึง การที่บุคคลจะรับรู้ตนเอง สามารถแบ่งแยกประเภทการรับรู้ต่าง ๆ คือ การรับรู้เกี่ยวกับตนเอง (personal self-concept) เป็นการรับรู้ตามความเป็นจริง สิ่งที่เขามีความคิดเห็นเกี่ยวกับตนเอง ยกตัวอย่างเช่น “ฉันมีตาสีน้ำตาล” หรือ “ฉันเป็นคนสวย” การรับรู้กับสิ่งที่สังคมมองตนเอง (social self-concept) ว่าเป็นอย่างไร หมายถึง การที่บุคคลหนึ่งรับรู้ว่าคุณภาพของเรายังไง เช่น พวกเขาคิดว่า “ฉันเป็นคนที่มีความรับผิดชอบ สนุกสนานมาก” และการรับรู้ตัวตนในอุดมคติ (self-ideals) ว่า อะไรหรืออย่างไรที่ฉันชอบ ฉันต้องการ เช่น “ฉันอยากเป็นนักกฎหมาย” หรือ “ฉันปรารถนาให้ฉันผอมกว่านี้” (Encyclopedia of Psychology, 2001)

Latha Venkatesan (2005) กล่าวว่า อัตมโนทัศน์ เป็นการตัดสินใจส่วนบุคคลเกี่ยวกับการตัดสินใจคุณค่าของตนเอง โดยการวิเคราะห์รวมไปกับตัวตนในอุดมคติ อัตมโนทัศน์ถูกยับยั้งไม่ให้ทำงานได้อย่างสมบูรณ์ เมื่อความคิดเกี่ยวกับตนเองถูกเปลี่ยนแปลงไป อัตมโนทัศน์อาจจะผันแปรไปตลอดเวลาขึ้นอยู่กับปัจจัยทางด้านคุณค่า ความปรารถนา ความสำเร็จและระบบการสนับสนุน

จากการอธิบายความหมายข้างต้น อัตมโนทัศน์ หมายถึง ความรู้สึก ความคิด ทศนะที่บุคคลมีต่อหรือรับรู้ต่อตนเอง อันเป็นผลมาจากการมีปฏิสัมพันธ์กับบุคคลอื่นในสังคม ประสบการณ์ที่เกิดขึ้นในชีวิต เป็นการรับรู้ในด้านดีและไม่ดี อัตมโนทัศน์สามารถเปลี่ยนแปลงได้ตลอดเวลาทั้งทางบวกและลบต่อตนเอง มีอิทธิพลอย่างมากต่อพฤติกรรมการแสดงออก ซึ่งในการศึกษาครั้งนี้หมายความว่ารวมถึงการมองตนเองของเด็กที่กระทำผิดซ้ำ ซึ่งเป็นการรับรู้เกี่ยวกับตนเองจากการย้อนระลึกถึงอดีตที่ผ่านมาในด้านประสบการณ์ ความคาดหวัง ปัญหาที่เผชิญ แรงจูงใจและวิธีการในการจัดการปัญหาของตน

หน้าที่ของอัตมโนทัศน์

การที่มนุษย์มีปฏิสัมพันธ์ระหว่างกัน ก็จะมีการสวมบทบาท (Role-taking) ซึ่งกันและกัน ซึ่งการที่จะประสานพฤติกรรมต่อไปได้ มนุษย์ก็ต้องมีความสามารถในการตีความพฤติกรรมของผู้อื่นได้ และถ้าตีความหรือเข้าใจได้อย่างถูกต้อง มนุษย์ก็จะสามารถสวมบทบาทผู้อื่นได้อย่างเหมาะสมและการสวมบทบาทผู้อื่นได้จะทำให้มนุษย์สามารถมองย้อนกลับมาดูตนเอง มนุษย์ก็จะสามารถรู้ได้ว่าตนเองนั้นจัดเป็นบุคคลแบบใด ลักษณะอย่างไร มีคุณค่า

และมีความสามารถอย่างไร พฤติกรรมทุกพฤติกรรมที่มนุษย์แสดงออกจึงมีจุดมุ่งหมายเพื่อให้บรรลุความต้องการของตน อัตมโนทัศน์จึงเป็นตัวแปรพื้นฐานที่จะกระทบกระเทือน ควบคุมการรับรู้และรับผิดชอบต่อพฤติกรรมของตน อัตมโนทัศน์จึงมีหน้าที่ 2 ประการ คือ

1. ช่วยจัดระเบียบข้อมูลของประสบการณ์ส่วนตัวของบุคคล ร่วมกับปฏิกิริยาทางสังคมเพื่อทำนายปฏิกิริยาหรือพฤติกรรมที่ตามมา

2. เชื้ออำนวยการต่อความสมหวังของมนุษย์ พฤติกรรมทุกพฤติกรรมมีจุดมุ่งหมายเพื่อตอบสนองความต้องการ และในขณะเดียวกันก็หลีกเลี่ยงสิ่งที่ไม่ปรารถนาและความวิตกกังวล

ลักษณะของอัตมโนทัศน์

Fitts ได้กล่าวถึงลักษณะของอัตมโนทัศน์ โดยพิจารณา 2 ลักษณะ คือ

1. พิจารณาลักษณะภายใน (Internal frame of reference) ซึ่งประกอบด้วย

1.1 อัตมโนทัศน์ด้านความเป็นเอกลักษณ์ (Identity) เป็นการพิจารณาอัตมโนทัศน์ด้านที่เกี่ยวกับคำถามว่า “ฉันเป็นอะไร” (What I am)

1.2 อัตมโนทัศน์ด้านความพึงพอใจในตนเอง (Self Satisfaction) เป็นการพิจารณาอัตมโนทัศน์ด้านที่เกี่ยวกับคำถามที่ว่า “ฉันมีความรู้สึกเกี่ยวกับตัวฉันอย่างไร” (How I feel about myself)

1.3 อัตมโนทัศน์ด้านพฤติกรรม (Behavior) เป็นการพิจารณาอัตมโนทัศน์ด้านที่เกี่ยวกับคำถามที่ถามว่า “ฉันประพฤติอย่างไร” (What I do or the way I act)

2. พิจารณาจากลักษณะภายนอก (External frame of reference) ประกอบด้วย

2.1 อัตมโนทัศน์ด้านร่างกาย (Physical Self) เป็นการรับรู้เกี่ยวกับลักษณะรูปร่างและสมรรถภาพของร่างกายในการปฏิบัติหน้าที่ ตลอดจนภาวะสุขภาพของตน

2.2 อัตมโนทัศน์ด้านศีลธรรมจรรยา (Moral Ethical Self) เป็นการรับรู้หรือประเมินตนเองในด้านศีลธรรมจรรยา โดยเปรียบเทียบกับมาตรฐานในสังคมที่ตนอาศัยอยู่ อัตมโนทัศน์ด้านนี้ได้รับอิทธิพลจากค่านิยมวัฒนธรรม ตลอดจนศาสนาที่บุคคลนับถือ

2.3 อัตมโนทัศน์ด้านส่วนตน (Personal Self) เป็นการรับรู้บุคลิกภาพแห่งตนเกี่ยวกับคุณค่า ความคาดหวัง อุดมคติ ความเชื่อมั่นในตนเอง เป็นต้น

2.4 อัตมโนทัศน์ด้านครอบครัว (Family Self) เป็นการรับรู้เกี่ยวกับสัมพันธภาพภายในครอบครัว การได้รับการยอมรับจากสมาชิกในครอบครัว ซึ่งจะมีผลต่อการรับรู้ในคุณค่าและความพึงพอใจของบุคคล

2.5 อัตมโนทัศน์ด้านสังคม (Social Self) เป็นการรับรู้ของบุคคลต่อการสร้างสัมพันธ์ภาพกับผู้อื่น ซึ่งมีผลต่อความเชื่อมั่นของบุคคล ความภาคภูมิใจและยอมรับในคุณค่าของตน อัตมโนทัศน์ในส่วนนี้สามารถส่งเสริมให้มีสัมพันธภาพที่ดีกับ/บุคคลในสังคมจะก่อให้เกิดความรู้สึกว่าตนมีค่าเป็นที่ยอมรับของผู้อื่น มีผลต่อการปรับอัตมโนทัศน์ในทิศทางที่ดี

2.6 อัตมโนทัศน์ด้านการวิพากษ์วิจารณ์ตนเอง (Self Criticism) เป็นการรับรู้ต่อตนเองที่ชัดเจนทั้งในด้านดีและไม่ดี เป็นส่วนที่แสดงให้เห็นถึงการยอมรับและกล้าเปิดเผยตัวเองของบุคคล ซึ่งมักไม่สอดคล้องกับอัตมโนทัศน์ด้านอื่น ๆ ที่กล่าวมาข้างต้น การส่งเสริมอัตมโนทัศน์ในส่วนนี้จะช่วยให้บุคคลกล้าเปิดเผยตนเอง และช่วยให้ประเมินตนเองได้อย่างแจ่มชัด เป็นประโยชน์ในการปรับปรุงและพัฒนาอัตมโนทัศน์ให้ดีขึ้นต่อการแสดงพฤติกรรมที่เหมาะสม

นอกจากนี้ Fitts ยังได้รวมเอาอัตมโนทัศน์ด้านการวิพากษ์วิจารณ์ตนเองมาเป็นอีกองค์ประกอบหนึ่งของอัตมโนทัศน์ ซึ่งเป็นส่วนที่กล่าวถึงตนเองทั้งทางด้านดีและไม่ดี การยอมรับและกล้าที่จะกล่าวถึงตนเองในด้านนี้ Fitts ได้ให้ความเห็นว่า เป็นส่วนที่มักจะไม่มี ความสอดคล้องกับอัตมโนทัศน์ด้านอื่น ๆ ที่กล่าวมาในตอนต้น อย่างไรก็ตาม Fitts ก็เชื่อว่า อัตมโนทัศน์ด้านการวิพากษ์วิจารณ์ตนเองนี้เป็นส่วนหนึ่งที่จะชี้ให้เห็นถึงการประเมินตนเองของบุคคลได้มากยิ่งขึ้น (พรณี ตรีรัตนประยูร, 2537, น. 11-13; ไพรัช บวรสมพงษ์, 2542, น. 38-39)

องค์ประกอบที่มีอิทธิพลต่ออัตมโนทัศน์

พรณทิพย์ เกษะนันท์ (2516, น. 66, อ้างถึงใน ไพรัช บวรสมพงษ์, 2542, น. 39-40) กล่าวว่า องค์ประกอบที่ทำให้อัตมโนทัศน์เปลี่ยนแปลง ได้แก่

1. สังคมที่เขาอาศัยอยู่ การเป็นที่ยอมรับหรือไม่ยอมรับจากสังคมที่เขาอาศัยอยู่นั้นมีอิทธิพลต่อการเปลี่ยนแปลงอัตมโนทัศน์ของบุคคลได้ทั้งในทางที่ดีขึ้นหรือด้อยลง
2. ผู้ที่อยู่ใกล้ชิดและมีอิทธิพลเหนือพัฒนาการของบุคคลนั้น เช่น บิดามารดา ครู ญาติหรือเพื่อนสนิท ความไว้วางใจ ความเชื่อถือ เจตคติที่คนเหล่านี้มีต่อบุคคลนั้น มีผลต่อการเปลี่ยนแปลงอัตมโนทัศน์ของบุคคลนั้นได้
3. อัตมโนทัศน์ตามปณิธาน หมายถึง ความนึกคิด เจตคติเกี่ยวกับตนเองตามที บุคคลนั้นปรารถนาจะเป็น บุคคลจะตั้งอัตมโนทัศน์ตามปณิธานเอาไว้ แล้วพยายามเปลี่ยนตัวเองให้เป็นอย่างปณิธานที่ตั้งเอาไว้ ถ้าทำได้อัตมโนทัศน์ของตนก็จะดีขึ้น ถ้าทำไม่ได้ก็จะเกิดท้อถอย รู้สึกว่าตนเองไม่มีคุณค่าทำให้อัตมโนทัศน์ด้อยลง

สิ่งที่มีอิทธิพลต่ออัตมโนทัศน์ ส่วนใหญ่จะเป็นสิ่งแวดล้อมความเป็นอยู่ การเลี้ยงดูของครอบครัว การดำเนินชีวิตในสังคม โดยเฉพาะตัวบุคคลที่เข้ามาปฏิสัมพันธ์ด้วย ตั้งแต่วัยเด็ก

ผู้ที่มีอิทธิพลต่ออัตมโนทัศน์คือ พ่อแม่ ญาติและเพื่อน จนถึงวัยผู้ใหญ่ผู้มีอิทธิพลต่ออัตมโนทัศน์คือ คู่สมรส เพื่อนร่วมงาน เพื่อนบ้าน ลูกและนายจ้าง ส่วนในวัยชราผู้มีอิทธิพลต่ออัตมโนทัศน์คือ คู่สมรส ลูกหลาน เพื่อน ซึ่งมีอิทธิพลทำให้บุคคลเกิดความคิดความเชื่อในเรื่องต่าง ๆ รวมทั้งความคิดเกี่ยวกับตนเองเป็นการได้รับการปลุกฝังและหล่อหลอมจนเกิดเป็นอัตมโนทัศน์

วิธีการประเมินอัตมโนทัศน์

เนื่องจากอัตมโนทัศน์เป็นเรื่องเกี่ยวกับความรู้สึก ความคิด ความเข้าใจซึ่งไม่สามารถมองเห็น แต่สามารถประเมินอัตมโนทัศน์ได้ ซึ่งอาไพ ศิริพิพัฒน์ กล่าวว่า วิธีการประเมินอัตมโนทัศน์มี 2 วิธี คือ

1. โดยการไปถามเจ้าตัวเขาเอง ผลที่ได้เรียกว่า การรายงานเกี่ยวกับตนเอง (Self-report)
2. โดยการให้ผู้เชี่ยวชาญ หรือจิตวิทยาไปสังเกตพฤติกรรมของคนและมาสรุปลงความเห็น ผลที่ได้เรียกว่า การลงความเห็นของผู้อื่น (Inferred self-concept)

3.2 แนวคิดและทฤษฎีความสามารถในการเผชิญปัญหาและฟื้นฝ่าอุปสรรค

ความสามารถในการเผชิญและฟื้นฝ่าอุปสรรค (Adversity Quotient หรือ AQ) เป็นแนวคิดใหม่ที่ได้มีการศึกษาและเก็บรวบรวมข้อมูล โดย Stoltz (1997) แนวคิดเรื่องนี้เริ่มเข้ามามีบทบาทสำคัญในชีวิตเนื่องจากฐานความเชื่อที่ว่า ความสามารถในการเผชิญและฟื้นฝ่าอุปสรรคเป็นส่วนสำคัญที่ทำให้คนประสบความสำเร็จนอกเหนือจาก IQ (เชาวน์ปัญญา) และ EQ (ความสามารถทางเชาวน์อารมณ์) เพราะ AQ เป็นความสามารถที่ทำให้บุคคลควบคุมสถานการณ์และนำตัวเองเข้าไปแก้ไขสถานการณ์ รวมทั้งมีวิธีคิดแก้ปัญหาต่าง ๆ มีจุดจบและมีทางออก เมื่อพบกับอุปสรรคผู้ที่มี AQ น้อยมักจะยอมแพ้ทางหลีกเลี่ยงหรือท้อแท้ง่าย แต่ผู้ที่มี AQ สูงจะมีความอดทน มีพลังที่จะฟื้นฝ่าอุปสรรคได้มาก พร้อมทั้งคิดว่าอุปสรรคหรือปัญหาเป็นความท้าทายที่ทำให้เกิดโอกาสและหนทางสู่ความสำเร็จ ความสามารถในการเผชิญและฟื้นฝ่าอุปสรรคจึงเป็นทักษะหนึ่งในหลายทักษะที่ควรปลูกฝังและพัฒนาให้มีในตัวบุคคลตั้งแต่เด็ก เพื่อเป็นหลักพื้นฐานในการช่วยตัดสินใจว่าเราควรตอบสนองต่อสิ่งต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นอย่างไร อีกทั้งยังเตรียมพร้อมให้เป็นบุคคลที่มีคุณภาพต่อไป

แนวคิดพื้นฐานของความสามารถในการเผชิญและฟื้นฝ่าอุปสรรค

ความสามารถในการเผชิญและฟื้นฝ่าอุปสรรคเป็นแนวคิดที่ประกอบด้วยองค์ประกอบที่สำคัญ 2 ประการ คือ หลักการทางวิทยาศาสตร์ที่สามารถพิสูจน์ได้และการนำมาประยุกต์ใช้ในโลกแห่งความเป็นจริง มีพื้นฐานมาจากหลักการทางวิทยาศาสตร์ 3 ศาสตร์ (Stoltz, 1997) คือ

1. จิตวิทยาการรู้คิด (Cognitive Psychology)

อุปสรรคเกิดมาจากภายในจิตใจตนเอง ทำให้เกิดความท้อแท้ หดหู่ ไม่รู้ว่าจะจัดการกับอุปสรรคเหล่านี้ได้อย่างไร คนเราก็จะพ่ายแพ้และจมอยู่กับความทุกข์ที่มาจากอุปสรรคการที่บุคคลเกิดความคิดและเชื่อเช่นนี้ไปเรื่อย ๆ จะหล่อหลอมให้เกิดการรับรู้เช่นนี้ตลอดชีวิตที่ต้องเผชิญกับอุปสรรค ในทางตรงกันข้ามถ้ามีการรับรู้ต่ออุปสรรคเป็นสิ่งชั่วคราว เป็นสิ่งที่ต้องเผชิญและผ่านไป คนก็就会有ความหวัง มีกำลังใจ ไม่ท้อแท้และหาทางที่จะฟื้นฝ่าอุปสรรคเหล่านี้ไปและถ้าต้องเผชิญอุปสรรคต่าง ๆ ในอนาคตก็就会有การรับรู้ต่ออุปสรรคในทางบวก

2. อิมมูโนวิทยาของจิต-ประสาท (Psycho-Neuroimmunology)

นักวิชาการพบว่าความสามารถในการเผชิญและฟื้นฝ่าอุปสรรคเกี่ยวข้องกับสุขภาพกายและสุขภาพจิตของตนเอง ความเข้มแข็งทางจิตใจและการควบคุมตนเองจะส่งผลต่อภูมิคุ้มกันโรคภัยหรืออุปสรรคที่เกิดขึ้น

3. สรีระประสาทวิทยา (Neurophysiology)

นักวิชาการมีความเห็นว่าสมองคนเราประกอบด้วยโครงสร้างที่สมบูรณ์ สามารถสร้างความเคยชินขึ้นมาได้ ถ้าเปลี่ยนจิตได้สำนึกใหม่ สร้างทัศนคติทางบวกก็จะช่วยพัฒนาความสามารถในการเผชิญและฟื้นฝ่าอุปสรรคของตนได้ ความสามารถในการเผชิญและฟื้นฝ่าอุปสรรคของตนได้ยังเป็นตัวช่วยในการทำนายว่า บุคคลใดอดทนต่อความยากลำบากและเอาชนะอุปสรรคเหล่านั้นได้ดีเพียงใด บุคคลใดจะสามารถก้าวข้ามอุปสรรคได้ ใครจะเป็นผู้เอาชนะหรือพ่ายแพ้ บุคคลใดสามารถมีศักยภาพในการทำงานที่เหนือกว่าความคาดหวังได้ และบุคคลใดจะล้มเลิกการทำงานและบุคคลใดจะพยายามฝ่าฟันอุปสรรคจนได้รับความสำเร็จ

นอกจากสาระสำคัญดังกล่าวข้างต้นแล้ว ความสามารถในการเผชิญและฟื้นฝ่าอุปสรรคยังมีความสำคัญอีก 3 ประการที่ทำให้คนเริ่มเห็นความสำคัญ คือ

ประการแรก AQ เป็นแนวคิดที่ทำให้เราเข้าใจและส่งเสริมเรื่องการประสบความสำเร็จ โดยพัฒนาขึ้นจากการฝึกหัดเป็นการเชื่อมโยงความรู้ใหม่ทำให้ทราบว่าสิ่งใดที่ทำให้คนพบกับความสำเร็จ

ประการที่สอง AQ เป็นสิ่งวัดว่าคนแต่ละคนตอบสนองต่ออุปสรรคความยากลำบากได้อย่างไรและเป็นครั้งแรกที่เราสามารถวัดสิ่งนี้ออกมาได้ ทำให้เกิดความเข้าใจว่าความสามารถในการเผชิญและฟันฝ่าอุปสรรคจะปรับปรุงเปลี่ยนแปลงได้

ประการที่สาม AQ มาจากพื้นฐานทางด้านวิทยาศาสตร์ที่สามารถพิสูจน์ได้ เป็นเครื่องมือวัดว่าแต่ละคนตอบสนองต่ออุปสรรคความยากลำบากได้อย่างไร โดยที่ผลที่ได้จากการวัดนำมาใช้เพิ่มประสิทธิภาพให้กับบุคคลทั้งในด้านส่วนตัว ด้านอาชีพการงาน รวมทั้งองค์การได้

นอกจาก AQ จะสามารถนำมาใช้เพิ่มประสิทธิภาพของทีมงาน สัมพันธภาพระหว่างบุคคล ครอบครัว องค์กร ชุมชน วัฒนธรรมและสังคม นอกเหนือไปจากการนำมาใช้กับตัวบุคคล AQ ยังสามารถนำมาใช้ในการพยากรณ์ความสำเร็จของสิ่งต่างๆ ได้หลายอย่าง อาทิเช่น การให้อำนาจแก่พนักงาน ความสามารถในการโต้ตอบต่อการเปลี่ยนแปลง (Response to Change) ความหวัง สุขภาพอารมณ์ (Emotional Health) การยืนกราน เดินหน้าไม่ท้อถอย (Persistence)

ในการดำรงชีวิตของมนุษย์เราทุกคนล้วนต้องเคยเผชิญกับอุปสรรค ความยากลำบากมากน้อยแตกต่างกันไป จึงแบ่งประเภทของอุปสรรคที่ผ่านเข้ามาในชีวิตหรืออุปสรรคที่เราต้องเผชิญเป็น 3 ระดับ ดังนี้

1. อุปสรรคทางสังคม (Societal Adversity) คือ ความทุกข์ที่เกิดภายในระดับสังคมที่อยู่อาศัย เช่น ความทุกข์ที่เป็นผลมาจากภาวะเศรษฐกิจที่ตกต่ำ ค่าครองชีพสูงขึ้นทำให้รายได้ ไม่พอกับรายจ่ายหรืออัตราค่าจ้างงานสูง ปัญหาอาชญากรรม ปัญหาการขาดความอบอุ่นในสังคม ปัญหาเรื่องยาเสพติด ความเสื่อมถอยของศีลธรรมของคนในสังคมและการขาดศรัทธาในขนบธรรมเนียม สิ่งต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นนี้ส่งผลกระทบต่อคนในสังคมทั้งสิ้น

2. อุปสรรคทางอาชีพ (Workplace Adversity) ความไม่มั่นคงทางด้านอาชีพและการทำงาน เนื่องจากภาวะเศรษฐกิจในปัจจุบันทำให้คนไม่ทุ่มเทในงานเนื่องจากความไม่แน่นอนของบริษัทที่ตนทำงานอยู่ การเปลี่ยนแปลงอาจเกิดขึ้นได้ตลอดเวลาและมีผลกระทบกับคนทำงาน เช่น การลดขนาดองค์กร จุดมุ่งหมายเพื่อทำให้บริษัทอยู่รอดมีประสิทธิภาพมาก ซึ่งส่งผลกระทบต่อการทำงาน การเลิกจ้างงานตลอดจนอัตราค่าจ้างคนในสถานประกอบการ ซึ่งเป็นอุปสรรคที่กระทบต่อมายังปฏิบัติงาน

3. อุปสรรคในระดับบุคคล (Individual Adversity) เป็นอุปสรรคความทุกข์ยากที่กระทบมาถึงระดับบุคคลโดยที่เป็นการกระทบมาเป็นขั้น ๆ จากอุปสรรคทางสังคมและที่ทำงาน

Stoltz กล่าวว่า อุปสรรคต่าง ๆ ที่พวกเราต้องเผชิญในโลกปัจจุบันเป็นผลรวมมาจากอุปสรรคทางสังคม อุปสรรคทางอาชีพและอุปสรรคในระดับบุคคล แต่การจะเปลี่ยนแปลงหรือแก้ไขอุปสรรคต้องเริ่มต้นที่ตัวบุคคลเพื่อให้ส่งผลกระทบย้อนกลับขึ้นไปในระดับอาชีพ การงาน และระดับสังคมในภาพรวม ดังนั้นอุปสรรคในทางอาชีพและสังคมก็ไม่ใช่เป็นอุปสรรคที่ขัดขวางเรา แต่การจะเปลี่ยนแปลงอุปสรรคเหล่านั้นได้บุคคลนั้นต้องมีการพัฒนาตนเองให้มีความสามารถในการเผชิญและฟันฝ่าอุปสรรคในระดับสูง (อาทิตา กลับเพิ่มพูน, 2549, น. 35-39)

เมื่อบุคคลเผชิญกับปัญหาหรือภาวะเครียด บุคคลก็จะใช้กลไกในการป้องกันตนเอง (Defense mechanism) ตอบโต้ต่อสถานการณ์ดังกล่าว กลไกในการป้องกันตนเองนี้มีหลายลักษณะขึ้นอยู่กับวิธีการฝึกฝน ตลอดจนขึ้นอยู่กับลักษณะของสถานการณ์นั้น ๆ ทั้งนี้เพื่อให้เกิดผลลัพธ์ที่พึงปรารถนา กลไกดังกล่าวเป็นลักษณะปกติที่พบในบุคคล (วันเพ็ญ บุญประกอบ, 2540, น. 77-93; Gleeman, 1995, pp. 675-676, 693-694, อ้างถึงใน พรศักดิ์ อุปการดี, 2548, น. 51-53) ได้แก่

กลไกที่เหมาะสมสำหรับบุคคลและผู้อื่น มีดังนี้

- อารมณ์ขัน (Humor) การมีอารมณ์ขัน ทำให้รู้สึกผ่อนคลายต่อภาวะเครียดหรือภาวะวิกฤตที่เกิดขึ้น และก่อให้เกิดสติปัญญาที่จะหาทางแก้ไขหรือหาทางออก
- ไม่ถือเอาเป็นอารมณ์ (Suppression) เป็นภาวะที่รู้ตัว (Conscious Process) ที่ไม่ถือเอาเรื่องนั้น ๆ มาก่อให้เกิดภาวะเครียดต่อตัวเองเป็นการขจัดความเครียดออกจากตัวเองอย่าง มีสติ
- เอาใจเขามาใส่ใจเรา (Altruism หรือ Concern for others) ยอมรับความแตกต่างของแต่ละบุคคล รวมทั้งในด้านความคิดเห็น เห็นข้อขัดแย้งเป็นสิ่งที่กระตุ้นให้เกิดการพัฒนาแทนที่จะโกรธแค้น
- ความรู้สึกเชิงบวก (Positive Thinking) เป็นแนวคิดของพระธรรมปิฎกที่ให้เปลี่ยนมุมมองเหตุการณ์นั้น ๆ จากด้านลบ มีความขัดแย้ง ความหดหู่ ท้อแท้ เป็นมุมมองเชิงบวกให้ถือว่าวิกฤตนั้นเป็นโอกาสทำให้เกิดความมุ่งมั่น เกิดความเพียรที่ฟันฝ่าอุปสรรคแทนที่จะจมปลักหรือท้อแท้ตลอดไป

กลไกที่ไม่เหมาะสม มีดังนี้

- การปฏิเสธ (Denial) เป็นการไม่ยอมรับในสิ่งที่ตนกระทำ

- การกล่าวโทษผู้อื่น (Projection) เป็นการโยนความผิดให้กับผู้อื่นหรือสิ่งอื่นเพื่อให้ตนเองหลุดพ้นจากข้อกล่าวหา เช่น มาสายโทษวารถติด ทั้ง ๆ ที่เกิดจากตนเอง ตื่นสายเป็นต้น
- การมีพฤติกรรมถดถอย (Regression) บางครั้งเมื่อเผชิญภาวะเครียด บุคคลอาจมีพฤติกรรมเปลี่ยนไปโดยมีลักษณะถดถอย เช่น ทำตัวเด็กกว่าวัยหรือไม่ยอมช่วยเหลือตนเอง ทั้ง ๆ ที่เคยทำได้ ในกรณีเด็กที่มีน้องใหม่ เป็นต้น
- การระบายความรู้สึกหรืออารมณ์กับคนอื่นหรือสิ่งอื่น (Displacement) คือ การเปลี่ยนความโกรธ ความหงุดหงิด ความไม่พอใจ ความก้าวร้าว รู้สึกเป็นศัตรู จากคนหนึ่งไปยังอีกคนหนึ่งหรือสิ่งอื่นอาจเนื่องจากคนที่เราโกรธมีอำนาจเหนือเรา ไม่สามารถจะไปทำอะไรเขาได้ เช่น โกรธผู้บังคับบัญชา แล้วมาอาละวาดกับภรรยาและลูกที่บ้าน เป็นต้น
- การเก็บกดไว้ (Repression) เป็นภาวะที่ไม่รู้ตัวทางจิต (Unconscious Process) โดยพยายามเก็บกดความรู้สึกไม่พึงพอใจนั้นไว้ ซึ่งถ้ามากขึ้นอาจเกิดภาวะซึมเศร้าได้
- การหาเหตุผลอ้างอิง (Rationalization) คือ การพยายามหาเหตุผลที่ดีมาสนับสนุนพฤติกรรมที่ทำ (ซึ่งไม่ดี)
- การแยกตัวออกจากเหตุการณ์ (Isolation) คือ การพยายามที่จะลืมไม่สนใจ ไม่นึกถึงเหตุการณ์นั้น ๆ แต่ใจจริงครุ่นคิดตลอดเวลา
- การเปลี่ยนท่าที (Reaction Formation) คือ การเปลี่ยนท่าทีไปทำดีด้วยทั้ง ๆ ที่ในใจยังรู้สึกตรงกันข้าม เป็นกระทำที่ตรงข้ามกับสิ่งที่นึกคิด ทั้งนี้เนื่องจากมีสิ่งอื่นที่มีอำนาจเหนือกว่ามาบังคับ

วิธีเผชิญปัญหาที่ไม่เหมาะสม สามารถแบ่งออกเป็น 2 ประเภทใหญ่ ๆ ได้แก่

1. การเผชิญต่อสถานการณ์อย่างก้าวร้าวรุนแรง บุคคลประเภทนี้จะตัดสินปัญหาโดยใช้ความรุนแรง ปราศจากเหตุผล ไม่คำนึงถึงผลกระทบต่อสังคมโดยรวม เช่น การทำร้ายร่างกาย การทำลายชีวิตและทรัพย์สิน เป็นต้น
2. การหนีปัญหา บุคคลประเภทนี้จะขลาดกลัว ไม่กล้าเผชิญต่อปัญหา ถอยหนีปัญหา ทำให้เกิดภาวะเก็บกด ซึมเศร้าและอาจลงเอยโดยการฆ่าตัวตาย

วิธีการเผชิญปัญหาหรือได้ตอบปัญหาโดยอัตโนมัติ มีลักษณะดังนี้

1. การร้องไห้ นับว่าเป็นการตอบโต้ปัญหาแบบหนึ่งเมื่อบุคคลต้องเผชิญปัญหา เพราะ การร้องจะช่วยปลดปล่อยอารมณ์เครียด ความปวดร้าว ความเจ็บใจ ความน้อยใจ ความ

เสียใจ หรือความวิตกกังวลให้คลายลงได้ และภายหลังการร้องให้อารมณ์ของบุคคลนั้นจะค่อย ๆ สงบคลายความวิตกกังวล หรือความเครียดเข้าสู่สภาพปกติได้

2. การระบายออกด้วยคำพูดเป็นกลไกที่ช่วยลดอารมณ์เครียด ช่วยให้บุคคลระบายความอัดอั้นตันใจ ความทุกข์ร้อนต่าง ๆ และจะทำให้สามารถเข้าใจสถานการณ์หรือปัญหา แจ่มชัดขึ้น ความคิดต่างใหม่ ๆ อาจเกิดขึ้นได้ในช่วงที่พูด นอกจากนี้ยังเป็นโอกาสที่เขาจะได้แสดงความคิดเห็นร่วมกับบุคคลอื่น และอาจจะนำแง่คิดต่าง ๆ มาเป็นแนวทางในการปรับปรุงพฤติกรรมของตนให้เหมาะสมยิ่งขึ้น

3. การหัวเราะ บุคคลบางคนเมื่อเผชิญปัญหาอาจจะหัวเราะไม่ว่าจะด้วยตั้งใจหรือประตดประชันก็ตาม หรืออาจทำตลกเพื่อผ่อนคลายความเครียดหรือความเศร้า หรือความวิตกกังวลใจ โดยทั่วไปการหัวเราะและการมีอารมณ์ขันมีแนวโน้มที่จะช่วยลดความเครียดและพฤติกรรมก้าวร้าวลงได้

4. การเสาะแสวงหาแหล่งให้ความช่วยเหลือ เมื่อบุคคลเผชิญกับสภาวะวุ่นวายใจ ก็มักจะหาแหล่งที่จะให้ข้อมูลหรือแสวงหาความช่วยเหลือและกำลังใจ เมื่อบุคคลที่เขาไปขอความช่วยเหลือจะต้องเป็นบุคคลที่เขาไว้วางใจและมีความเชื่อมั่นว่าจะรักษาความลับของเขาได้

5. การพักผ่อนหย่อนใจ เมื่อรู้สึกเครียดควรหากิจกรรมอย่างอื่นทำเพื่อเป็นการพักผ่อนหย่อนใจ เช่น เล่นกับสัตว์เลี้ยง ดูหนัง ดูละคร ฟังเพลง อาการเครียดก็จะผ่อนคลายหายไป

6. การพักผ่อนนอนหลับ ภายหลังการพักผ่อนนอนหลับแล้วความรุนแรงของปัญหาจะค่อย ๆ คลี่คลายลงไปบ้าง ขณะที่กำลังหลับก็อาจจะฝันดีหรือร้ายก็ได้แต่เมื่อตื่นขึ้นมา เขาก็จะคิดต่อประสบการณ์ที่เขาได้จากการฝันและจากช่วงเวลาที่ได้นอนไปนั้น อาจช่วยให้เขาตระหนักวิเคราะห์สภาพการณ์ต่าง ๆ อันจะทำให้เข้าใจเหตุการณ์ได้ดีขึ้น ซึ่งจะเป็นผลให้เขาได้ระงับความรู้สึก ความเครียด ความผิดหวังและความไม่สบายใจต่าง ๆ ได้ (ลักขณา สิริวัฒน์, 2546, น. 72-73)

กลุ่มแนวคิดและทฤษฎีปฏิสัมพันธ์สัญลักษณ์

ทฤษฎีปฏิสัมพันธ์สัญลักษณ์ (Symbolic Interaction) เป็นทฤษฎีที่นักสังคมวิทยาจัดให้เป็นทฤษฎี “สังคมวิทยาระดับจุลภาค” ทั้งนี้ เนื่องจากทฤษฎีปฏิสัมพันธ์สัญลักษณ์นั้นย้ำเน้นไปที่สัมพันธ์ภาพระหว่างปัจเจกบุคคลและสังคม (กิตติพัฒน์ นนทปัทมะดุลย์, 2546, น. 47) ทฤษฎีนี้เน้นแนวคิดเรื่องความเข้าใจเกี่ยวกับสัญลักษณ์ และกระบวนการตีความของการปฏิสัมพันธ์ของบุคคลกับสัญลักษณ์ต่าง ๆ อันเป็นพื้นฐานในการเข้าใจพฤติกรรมมนุษย์

นอกจากนี้ยังเน้นให้ความสำคัญเกี่ยวกับความหมายและการแปลความหมายสัญลักษณ์ของแต่ละบุคคล ซึ่งลึกซึ้งมากกว่าเป็นเรื่องปฏิกิริยาตอบสนองของมนุษย์ต่อสิ่งเร้าเท่านั้น ทฤษฎีนี้เน้นว่าบุคคลจะประพฤติในเรื่องที่เขาตีความว่า สิ่งนั้นมีความหมายและความสำคัญต่อเขาเพียงใด การตีความว่าสิ่งใดมีความหมายและความสำคัญ ย่อมเกิดจากประสบการณ์ของปฏิสัมพันธ์กับบุคคลอื่น ๆ ที่ผ่านมาระทบตัวเขาโดยตรงและนั่นก็คือโลกแห่งความจริงของเขา (นิศา ชูโต, 2545, น. 47)

หลักสำคัญของแนวคิด

ทฤษฎีปฏิสัมพันธ์สัญลักษณ์ครอบคลุมบรรดาทฤษฎีต่าง ๆ และผลงานของนักทฤษฎีต่าง ๆ จำนวนมาก แต่นักทฤษฎีที่ผลงานมีอิทธิพลสำคัญเป็นรากฐานของทฤษฎี ได้แก่ Charles Horton Cooley และ George Herbert Mead ซึ่งแนวคิดของ Cooley มีจุดเน้นเรื่องปฏิสัมพันธ์ระหว่างกันของปัจเจกและสังคม Cooley เห็นว่า หากเราต้องการทำความเข้าใจสังคมใดสังคมหนึ่ง เราจำเป็นต้องทำความเข้าใจปัจเจกที่อยู่ในสังคมนั้น เขาเห็นว่า “อัตตาและสังคมเป็นเหมือนคู่แฝดที่เกิดขึ้นมาพร้อมกัน ถ้าเรารู้จักคนหนึ่งแล้วก็เหมือนรู้จักอีกคนหนึ่งไปพร้อมกัน”

ในความพยายามอธิบายความสัมพันธ์ระหว่างอัตตากับสังคม Cooley รวมศูนย์ความสนใจไปที่กระบวนการทางจิตใจของปัจเจกที่ส่งผลต่อจิตสำนึกของอัตตาและจิตสำนึกทางสังคม ในความเห็นของ Cooley จิตใจของปัจเจก (Individual mind) ไม่อาจแยกออกจากจิตใจของสังคม (Social mind) เช่นเดียวกับที่จิตสำนึกของปัจเจกและจิตสำนึกของสังคมไม่สามารถแยกออกจากกันได้ ซึ่งทั้งหมดนี้อยู่ในกระบวนการตีความหมายของจินตนาการ การที่เรารู้จักอัตตาของเราและของคนอื่นนั้นมาจากความคิดเชิงจินตนาการที่อยู่ในจิตใจของเราแต่ละคนนั่นเอง แนวความคิดที่ Cooley ช่วยให้เราเข้าใจความสัมพันธ์ของอัตตาและสังคม มีสองแนวคิด ได้แก่ “แนวคิดเรื่องการเห็นอัตตาจากกระจกส่องมอตน” (Looking-glass self) และแนวคิดเรื่อง “กลุ่มปฐมภูมิ” (Primary group) ซึ่งเป็นแนวคิดที่มีอิทธิพลต่อทฤษฎีของ Mead ในการขยายทฤษฎีของเขาให้กว้างมากขึ้น (กิตติพัฒน์ นนทบุรีมະดุลย์, 2548, น. 7-8)

ส่วนนักทฤษฎีที่มีความสำคัญอีกคน คือ George Herbert Mead ผลงานที่มีชื่อเสียงมากที่สุด ได้แก่ หนังสือเรื่อง “Mind, Self and Society (1934)” มีรายละเอียดของทฤษฎีของ Mead อธิบายพัฒนาการของอัตตาในทางสังคม วิธีคิดเชิงสังคมเรียกว่า “จิตวิทยาสังคม” (Social Psychology) ซึ่งแตกต่างจากจิตวิทยาสังคมของนักจิตวิทยา (กิตติพัฒน์ นนทบุรีมະดุลย์, 2548, น. 8) แนวคิดของ Mead เป็นความเข้าใจที่จะปฏิเสธทฤษฎีพฤติกรรมนิยมแนวของวัตสัน (Watsonian Behaviorism) โดยมองว่าอัตตา(Self) ของคนเราเป็นผลผลิตทางสังคม (Social

Product) Mead พยายามอธิบายว่า อัตตาของคนเราเกิดขึ้นภายในกรอบของกระบวนการในเชิงพลวัตและเชิงปฏิสัมพันธ์ Mead ไม่เชื่อว่าพฤติกรรมของคนเราเกิดขึ้นจากการตอบสนองต่อสิ่งเร้าอย่างที่แนวคิดพฤติกรรมเชื่อ เขามองว่าการใช้ตัวแบบสิ่งเร้าและการตอบสนองนั้นเป็นการอธิบายที่ผิวเผินเกินไป Mead เห็นว่าแทนที่จะอธิบายแบบลดรูปเช่นนั้น เขาน่าจะอธิบายพฤติกรรมของมนุษย์ในรูปแบบของผู้กระทำทางสังคม (Active Social Actor) และผู้สะท้อนการกระทำทางสังคม (Reflective Social Actor) ซึ่งการกระทำทั้งสองชุดอยู่บนจิตสำนึกที่รู้ของบุคคลที่กระทำ ทั้งนี้คนเราจะมีการวิเคราะห์กระบวนการทางสังคมอย่างมีจิตสำนึกอยู่ตลอดเวลา แนวคิดของ Mead ได้แก่ การเน้นกระบวนการตีความที่เป็นผลมาจากการกระทำทางสังคมและการปฏิสัมพันธ์ (กิตติพัฒน์ นนทบุรีมະดุลย์, 2546, น. 53, อ้างถึงใน ชานนท์ โกมลมาลย์, 2549)

Herbert Blumer (ค.ศ.1900-1987) เป็นนักคิดในกลุ่มทฤษฎีปฏิสัมพันธ์สัญลักษณ์ Blumer ทำงานโดยมุ่งให้ความสำคัญบนฐานเชิงมนุษย์ ซึ่งมนุษย์ถูกควบคุมชีวิตของมนุษย์นั้นๆ โดย “การกระทำของมนุษย์” ในสังคมซึ่งมีความซับซ้อนของกิจกรรมการกระทำอย่างมาก (Blumer, 1969, p. 85, quoted in Adams and Sydnie, 2002, p. 165, อ้างถึงใน ชานนท์ โกมลมาลย์, 2549, น. 10) และ Blumer เป็นผู้ใช้คำว่า “การปฏิสัมพันธ์สัญลักษณ์” ในบทความเรื่องหนึ่งที่เขาต้องการอธิบายถึงการที่ชีวิตกลุ่มมีผลกระทบอย่างสำคัญต่อการพัฒนาทางสังคมของบุคคล อย่างไรก็ตาม งานเขียนของ Blumer เป็นการขยายผล-ต่อยอด งานของ Mead อย่างแหลมคม โดยเฉพาะอย่างยิ่ง Blumer แสดงการวิพากษ์บรรดาทฤษฎีทางสังคมวิทยาที่มีลักษณะนิยัตินิยม (Deterministic) และจิตวิทยาที่มีรูปแบบการตัดตอนความเป็นจริง งานเขียนของ Blumer เป็นงานที่พยายามให้เห็นความสับสนโหลหุนเวียนของการกระทำทางสังคม การสะท้อนของอัตตา และชีวิตประจำวันของผู้คนที่เต็มไปด้วยการมีปฏิสัมพันธ์ซึ่งต่อรองกับสิ่งแวดล้อมรอบตัว

พื้นฐานมุมมองของทฤษฎีการปฏิสัมพันธ์สัญลักษณ์นั้น Blumer (1969) อธิบายหลักการสำคัญ 3 ประการของคือ (1) มนุษย์จะมีพฤติกรรม กระทำการใด ๆ ในเรื่องที่มีความหมายและสำคัญกับเขา ขึ้นอยู่กับ “การให้ความหมาย” ของสิ่งนั้น (2) ความหมาย คือ สิ่งต่าง ๆ เกิดขึ้นจากกระบวนการปรับแต่งและการตีความที่บุคคลใช้ในการจัดการกับสิ่งต่างๆ ที่เกิดขึ้นในอดีต เป็นการกระทำผ่าน “สัญลักษณ์” และเป็นกระบวนการที่เกิดขึ้นอย่างต่อเนื่อง และ (3) ความหมายและความสำคัญเกิดจากปฏิสัมพันธ์ที่เขามีต่อคนอื่น ๆ รอบตัวเขา จาก การปฏิสัมพันธ์ทางสังคมของมนุษย์ในสังคม และ Blumer จัดการพัฒนาทฤษฎีปฏิสัมพันธ์สัญลักษณ์ได้อย่างเป็นรูปเป็นร่างที่สมบูรณ์กว่าในยุคของ Mead (กิตติพัฒน์ นนทบุรีมະดุลย์, 2546, น. 52-53; นิศา ชูโต, 2545, น. 47-48)

แนวคิดเกี่ยวกับการประทับตรา (Labeling Theory)

แนวคิดเกี่ยวกับการประทับตราหรืออาจเรียกว่าการตีตราก็ได้ เป็นแนวคิดที่จัดอยู่ในกลุ่มของทฤษฎีปฏิสัมพันธ์สัญลักษณ์และขอบเขตมีความใกล้เคียงสามารถเชื่อมโยงได้กับแนวคิดเรื่องมลทินประทับ แนวคิดทฤษฎีนี้มุ่งอธิบายว่า พฤติกรรมที่เบี่ยงเบนไปของบุคคลไม่ใช่ปรากฏการณ์ทางจิตวิทยา ทว่าเป็นปรากฏการณ์ทางสังคม การเบี่ยงเบนไม่ใช่สิ่งที่ติดตัวบุคคลมาตั้งแต่กำเนิดแต่เป็นการให้ความหมายทางสังคมต่อแบบแผนการกระทำชุดนั้น ๆ พฤติกรรมเบี่ยงเบนเกิดจากการกำหนดสร้างของสังคมที่ผ่านกระบวนการปฏิสัมพันธ์ชุดหนึ่ง และกระบวนการดังกล่าวได้เลือกใช้ความหมายในเชิงคุณค่าความดีงามมาอธิบายพฤติกรรม และตีค่าออกมาเป็น “พฤติกรรมที่เบี่ยงเบน” บุคคลที่แสดงพฤติกรรมเบี่ยงเบนดังกล่าวจึงถูกเลือกตีตราให้เป็น “คนที่มีพฤติกรรมเบี่ยงเบน”

กระบวนการประทับตราให้กับบุคคลในฐานะที่เป็น “ผู้เบี่ยงเบน” นั้น มีความสัมพันธ์กับการตอบสนองของบุคคลอื่นที่มีส่วนเกี่ยวข้องในกระบวนการดังกล่าว ฝ่ายที่มีอิทธิพลในการกำหนดตัดสินตีตราว่าบุคคลใดเป็นคนมีพฤติกรรมเบี่ยงเบน คือ “ผู้คนในสังคม” (Social audience) ซึ่งเป็นการให้ค่าความดีงาม ได้แก่ ความดี ความเลว ปกติ เบี่ยงเบน ฯลฯ โดยผู้มีอำนาจในการกำหนดสร้าง คือ “นักจัดการความดีงาม” (Moral entrepreneurs) เป็นผู้นำความหมายเหล่านี้ไปใช้ตีตราบุคคลใดบุคคลหนึ่งหรือพฤติกรรมใดพฤติกรรมหนึ่งให้เป็น “คนที่เบี่ยงเบน” หรือ “การเบี่ยงเบน” ได้ ซึ่งคนกลุ่มนี้ เช่น จิตแพทย์ นักกฎหมาย ผู้พิพากษาหรือผู้นำทางศาสนา มีหน้าที่กำหนดสร้างและให้ความหมายแบบแผนของพฤติกรรมอย่างคับแคบ ตลอดจนมีหน้าที่ควบคุมพฤติกรรมที่เบี่ยงเบน การตีตราบุคคลส่งผลกระทบต่อความสัมพันธ์ทางสังคมในทุกด้านโดยทันที เพราะว่าผู้ถูกตีตราเคลื่อนย้ายจากตำแหน่งความเป็นคนปกติสู่บทบาทเป็นคนเบี่ยงเบนซึ่งบทบาทจะติดกับสถานภาพเฉพาะและบทบาทที่ต้องกระทำตามความคาดหวังของสังคม เช่น การเป็นผู้ต้องโทษ มีสถานภาพที่ต้องถูกจองจำในเรือนจำ สังคมคาดหวังว่าจะต้องชดใช้ความผิดด้วยการสูญเสียอิสรภาพอยู่ในเรือนจำเป็นเวลาตามที่ถูกพิพากษาลงโทษ ซึ่งบทบาทตามความคาดหวังเป็นการประทับมลทินให้กับบุคคลที่ถูกตีตราและมักไม่มีการกลับบทบาท (Role reversal) คือ ผู้ถูกตีตรากลายเป็นผู้มีมลทินประทับและยากที่จะสามารถกลับคืนสู่สถานภาพหรือบทบาทตามปกติธรรมดาที่เคยเป็นมาในสังคม (กิติพัฒน์ นนทปัทมะดุลย์, 2548, น. 23-24)

ทฤษฎีการประทับตรามีความสัมพันธ์กับการกระทำผิดซ้ำเพราะเมื่อผู้กระทำผิดถูกจับแล้วหลังจากนั้นผู้กระทำผิดต้องเข้าไปเกี่ยวข้องกับกระบวนการยุติธรรม ซึ่งเป็นผู้ตัดสินว่ามี

ความผิดจริงหรือไม่ หากผิดจริงก็จะได้รับการลงโทษตามกฎหมาย นั่นคือการที่ผู้กระทำผิดได้ถูกประทัບตราแล้ว เมื่อเด็กและเยาวชนที่ถูกศาลพิพากษาให้อยู่ในสถานฝึกอบรม เมื่อออกจากสถานฝึกอบรมมาแล้วมักจะไม่ได้รับการยอมรับจากสังคม สังคมมักจะไม่เชื่อถือและไม่ไว้วางใจ จึงทำให้เด็กและเยาวชนเหล่านี้หวนกลับไปมีพฤติกรรมเช่นเดิมอีก ซึ่ง Edwin Lemert ได้ชี้ให้เห็นวงจรของกระบวนการประทัບตรา ดังภาพที่ 2 ต่อไปนี้

ภาพที่ 2

วงจรกระบวนการประทัບตรา Lemert

ที่มา: Edwin Lemert, 1968, อ้างถึงใน อูชา คงสาย, 2538, น. 26-27.

Becker (1963, อ้างถึงใน อูชา คงสาย, 2538, น. 27-28) นักอาชญวิทยาได้ให้ความเห็นเกี่ยวกับทฤษฎีการประทัບตราไว้ว่า กลุ่มสังคม ได้สร้างความเบี่ยงเบนขึ้นมาโดยการสร้างกฎเกณฑ์เหล่านั้นต่อบุคคลที่มีพฤติกรรมละเมิดดังกล่าว ก่อให้เกิดความเบี่ยงเบนโดยใช้กฎเกณฑ์เหล่านั้นต่อบุคคลที่มีพฤติกรรมละเมิดดังกล่าว และประทัปตราพวกเขาเป็นคนนอกคอก (Outsiders) จากจุดยืนนี้ ความเบี่ยงเบนจึงไม่ใช่ลักษณะของการกระทำที่บุคคลกระทำ แต่เป็นผลตามมาของการใช้กฎเกณฑ์หรือการลงโทษของคนอื่น ๆ ที่มีต่อการกระทำผิด ผู้ที่เบี่ยงเบนก็คือผู้ถูกประทัปตราใช้ได้เป็นผลสำเร็จ ดังนั้น พฤติกรรมเบี่ยงเบนก็คือ พฤติกรรมที่คนอื่นประทัปตราโดยที่เขาเชื่อว่าการเบี่ยงเบนไม่เกี่ยวกับคุณภาพพฤติกรรม แต่เกี่ยวข้องกับผลจากปฏิกิริยาตอบโต้จากสังคม โดยอธิบายว่า การปฏิบัติต่อบุคคลหนึ่งราวกับเขาเป็นผู้เบี่ยงเบนไปทุกอย่าง ทั้งที่เขาเบี่ยงเบนไปเพียงบางอย่างก่อให้เกิดการทำนายที่บรรลุผลได้ในตัวเอง การปฏิบัติอย่างนั้นก่อให้เกิดกลไกหลายอย่างรวมกัน ผลักดันให้เขากลายเป็นคนที่มึลักษณะตรงกับภาพที่คนอื่นวาดไว้ หลังจากที่ถูกคนอื่น ๆ ระบุว่าเป็นคนเบี่ยงเบนแล้ว คนที่ตกอยู่ในฐานะเช่นนั้นก็มักถูกตัดขาดจากความสัมพันธ์ทางสังคมกับกลุ่มพลเมืองดีที่เคยมีมาก่อนถูกจับกุม จะได้รับการปฏิบัติที่สอดคล้องกับการที่คนอื่นเชื่อว่า ทำไมเขาจึงเป็นเช่นนั้นและการปฏิบัติเช่นนั้น อาจทำให้เขาเบี่ยงเบนมากยิ่งขึ้นไปอีกภายหลัง

แนวคิดเรื่องมลทินประทัป (Stigma Theory)

Erving Goffman เป็นนักทฤษฎีปฏิสัมพันธ์สัญลักษณ์สำนักเดียวกับ Blumer แต่มีแนวการอธิบายที่แตกต่างออกไปจาก Blumer โดยที่ Goffman ให้ความสำคัญของโครงสร้าง

ทางสังคมมากกว่า Mead และ Blumer ซึ่งงานในช่วงหลังแสดงถึงความเป็นตัวเขามากขึ้น อาทิ ในเรือนจำ (Asylums) โดย Goffman พัฒนาแนวคิดเรื่อง Total Institute และแสดงให้เห็นวิธีการที่ผู้ต้องขังสร้างกลยุทธ์ขึ้นมาเอาชนะบรรดาผู้คุมในเรือนจำ (กิติพัฒน์ นนทบุรีมະดุลย์, 2546, น. 79) นอกจากนี้ งานเขียนที่น่าสนใจของ Goffman ก็คือ หนังสือเรื่อง “มลทินประทับ” รวบรวมปี 1963 โดยเขาได้ศึกษาการที่บุคคลที่มีอัตลักษณ์ที่ไม่พึงปรารถนาว่ามีการจัดการต่อภาพมลทินประทับนั้นอย่างไร เพื่อปกปิดหรือซ่อนเร้นมลทินของตนมิให้ผู้อื่นรับรู้ รอยมลทินประทับนั้นเป็นการลงเครื่องหมายกำกับและผูกติดอยู่กับคุณลักษณะหรือพฤติกรรมที่สังคมกำหนดไว้ว่าไม่น่าปรารถนา Goffman ได้กำหนดรอยมลทินประทับไว้ 3 ประเภท ได้แก่

1. มลทินประทับที่เกิดจากความอัปยศอดัษณ์ผิดปกติของร่างกาย
2. มลทินประทับที่เกิดจากคุณลักษณะของพฤติกรรมของบุคคลหรือผู้มีประวัติในอดีตที่บุคคลเคยใช้ชีวิตอยู่ในสถาบันต่าง ๆ อาทิ เป็นผู้ผิดปกติทางจิตที่อยู่ในโรงพยาบาลโรคจิต ผู้ติดยาเสพติด คนตกงาน หรือเป็นบุคคลรักร่วมเพศ และ
3. มลทินประทับอันเนื่องมาจากการเป็นกลุ่มวัฒนธรรมเฉพาะ กลุ่มชาติพันธุ์ เชื้อชาติและศาสนา ที่ตกอยู่ในสังคมที่มีการเหยียดบุคคลที่แตกต่างไปจากพวกตน

Goffman เห็นว่า คนธรรมดาหมายถึงคนที่ปราศจากมลทินประทับ มีความเชื่อว่าคนทั้งสามประเภทที่กล่าวไปข้างต้น คือ คนที่มีความเป็นมนุษย์อย่างไม่สมบูรณ์หรือไม่เต็มมนุษย์ บนฐานความเชื่อนี้คนปกติในสังคมจะสร้างอุดมคติที่เต็มไปด้วย แบบแผนความคิดที่เหมาะสม (Stereotypes) ชุดหนึ่งไว้ใช้อธิบายย้ำเน้นให้เห็นความไม่น่าเชื่อถือ เป็นจุดอ่อนคนทั้งสามประเภทนั้น จนทำให้คนที่ถูกประทับมลทินเหล่านั้นสูญเสียความน่าเชื่อถือและความเป็นมนุษย์ไป ซึ่ง Goffman ชี้ให้เห็นว่าการประทับมลทินเกิดขึ้น โดยมีกระบวนการหล่อหลอมทางสังคมเข้ามาเกี่ยวข้อง ทั้งนี้ในตอนแรกบุคคลที่ถูกประทับมลทินจะเรียนรู้การมีพฤติกรรม การกระทำดังเช่นคนปกติทั่วไปก่อน ต่อมาเมื่อบุคคลนั้นได้เรียนรู้ เขาหรือเธอมีคุณลักษณะบางประการที่คนอื่น ๆ มองว่าเป็นมลทิน “คนบ้า” “คนขี้คุก” “ลูกเมียเช่า” “คนใจง่าย” “คนไม่รักนวลสงวนตัว” ฯลฯ เขาหรือเธอก็จะถูกหล่อหลอมให้ยอมรับเอามลทินนั้นติดตัวไปโดยตลอด และได้รับผลกระทบจากการมีมลทินนั้นติดตัวไปในชีวิตของตน (กิติพัฒน์ นนทบุรีมະดุลย์, 2548, น. 21-22)

อย่างไรก็ตาม การจัดการกับมลทินของบุคคลตามแนวคิดของ Goffman ก็ยังสร้างความรู้สึกว่าตกลงแล้วว่าเราจะพยายามแสดงให้เห็นว่าอัตลักษณ์ของเราที่เราแสดงออกและอยากให้ผู้อื่นเข้าใจ หรือมีลักษณะเป็นไปตามที่เราต้องการ ในบางครั้งความรู้สึกไม่ชัดเจนกับตัวตน เนื่องจากว่าบุคคลที่ถูกประทับมลทินไม่สามารถดำเนินชีวิตให้เป็นไปตามอัตลักษณ์ที่สังคม

กำหนดมาตรฐานเอาไว้ ผนวกกับความต้องการของเราที่อยากให้เขาเห็นจึงยิ่งทำให้เกิดความสับสนวุ่นวายในอัตลักษณ์ ยิ่งไปกว่านั้น การจัดการกับมลทินอาจนำไปสู่ผลลัพธ์ที่สำคัญ ดังนี้ (1) การเป็นคนมีความลับต้องคอยปกปิดตลอดเวลา (2) ความวิตกกังวลว่าคนอื่นจะล่วงรู้ความลับนี้ (3) ความรู้สึกไม่ไว้วางใจต่อบุคคลอื่นที่มีมลทินประเภทเดียวกัน และ (4) ความรู้สึกไม่ซื่อสัตย์ต่อกลุ่มคนอื่น ๆ ที่ไปหลอกหลวงว่าตนไม่มีมลทินเช่นนั้น ในการจัดการกับมลทินประทับตามการให้ความหมายนี้ ในฐานะที่เราเป็นผู้แสดงต้องยึดมั่นและมั่นคงในบทบาทการแสดง ป้องกันมิให้ความลับถูกเปิดเผยและไวต่อความรู้สึกที่ผู้ชมส่งสัญญาณ

ประการสุดท้ายใครสักคนที่ต้องการเคลื่อนย้าย “รอยมลทินประทับ” ออกจากตัวตนนั้นต้องผ่านการปลุกสร้างจิตสำนึก (Consciousness-raising) หรือการสร้างพลังอำนาจ (Empowerment) ดังที่ Goffman ชี้ว่า มลทินประทับและความพยายามที่จะจัดการกับรอยมลทินประทับอาจจะเป็น “ภาวะชะงักงัน” อยู่ในช่วงระยะเวลาหนึ่งของอัตลักษณ์ของบุคคลนั้น การปลุกจิตสำนึกจึงเป็นสิ่งจำเป็นสำหรับการปฏิเสธมลทินที่อยู่ในอัตลักษณ์ของบุคคล และช่วยในการโต้ตอบกับแรงของการประทับมลทินที่อยู่ในสภาวะแรงกดดัน โดยกระบวนการที่เรียกว่า “ทำให้เป็นปกติวิสัย” (ชานนท์ โกมลมาลย์, 2551, น. 36-38)

มลทินประทับสามารถจำแนกออกได้เป็น 3 ประเภทใหญ่ ๆ ได้แก่ (1) มลทินที่ปรากฏเห็นชัดเจน อาทิ ชนกลุ่มน้อยที่มีหน้าตาผิวพรรณแตกต่างจากคนส่วนใหญ่ในสังคมนั้น อย่างชัดเจน คนชรา คนพิการ (2) มลทินที่เกิดมาจากระบบความเชื่อ อาทิ ชาวฮิวที่อยู่ในวัฒนธรรมที่เกลียดชนชาติฮิว เช่น เยอรมนีสมัยฮิตเลอร์ กลุ่มลัทธิความเชื่อใหม่ ๆ ที่เกิดขึ้น และ (3) มลทินที่เป็นการกระทำ อาทิ ผู้ต้องขัง นักโทษ คนรักร่วมเพศ คนติดยาเสพติด ผู้ป่วยโรคจิต (กิตติพัฒน์ นนทปัทมะดุลย์, 2548, น. 23)

แนวคิดเชิงการละครของเออร์วิง กอฟแมน

นักทฤษฎีปฏิสัมพันธ์สัญลักษณ์สำนักคิดชิคาโก ชื่อ Kenneth Burke ได้อธิบายทฤษฎีการละคร (Dramatism) ว่าเป็นการรวมศูนย์ความสนใจที่บุคคลในฐานะนักแสดงละครคนหนึ่ง ซึ่ง Goffman นำทฤษฎีของ Burke มาใช้ในอุปมาอุปไมย (Metaphor) ในเชิงการละคร ในหนังสือ “การแสดงตนของอัตตาในชีวิตประจำวัน” (The Presentation of self in Everyday Life, 1959) โดยเสนอว่า อัตตาเป็นสิ่งที่ถูกกำหนดผ่านการปฏิสัมพันธ์เชิงการละครระหว่างนักแสดงละครกับผู้ชมในฐานะนักแสดงละคร บุคคลจะมีการจัดการกับภาพประทับใจ (Impression Management) ในการปฏิสัมพันธ์กับบุคคลอื่นในชีวิตประจำวัน การจัดการกับภาพประทับใจหมายถึงการนำเสนออัตตาของเราต่อบุคคลอื่น อย่างที่เราต้องการให้เป็นไปโดยเรา

สามารถควบคุมการนำเสนอได้ด้วยตนเอง เพื่อให้ผู้ชมรู้สึกรัก เกลียด หรือเห็นตัวละครน่าตลก น่าขบขันอย่างที่นักแสดงละครผู้นั้นต้องการ การแสดงออกของบุคคลในฐานะตัวละครจึงเป็นสิ่งที่กำหนดสร้างโดยบุคคลนั้นเองอย่างมีจิตสำนึก เพื่อให้อัตตาของตนเป็นที่ยอมรับของผู้อื่นนั่นเอง งานเขียนเรื่องการแสดงละคร (Dramaturgy) ของ Goffman ก็เหมือนการต่อยอดทฤษฎีการละคร (Dramatism) ของ Burke ออกไป โดย Goffman อธิบายว่า คนเราทุกคนนั้นมองการกระทำของเราและของคนอื่น ๆ ได้เสมือนเวทีการแสดงละคร พฤติกรรมการกระทำทางสังคมของคนเราไม่ได้เป็นเพียงบทละครบทหนึ่งเท่านั้น ทว่าเป็นเรื่องที่คนดูทั่วไปไม่ได้มีโอกาสพบเห็น นักแสดงก็จะเตรียมตัวเขาเองให้พร้อมที่หลังเวที ซึ่งอาจจะมีการเลือกผู้แสดงแทนในบทอันตรราย เลือกเครื่องแต่งกาย เลือกที่จะแต่งหน้าแบบใด เลือกการใช้แสง สี เครื่อง และอุปกรณ์ประกอบในแต่ละฉาก ตลอดจนมีการตัดสินใจต่าง ๆ นานาที่มีจุดหมายเพื่อให้การแสดงที่ปรากฏต่อหน้าผู้ชมนั้นดูดี เป็นสิ่งที่เกิดขึ้นหลังเวทีแทบทั้งหมด นักแสดงทุกคนจะต้องเกี่ยวข้องกับการปฏิสัมพันธ์ในการเลือกสรรเหล่านี้เพื่อที่จะได้เล่นละครได้อย่างสมบทบาท ถึงตรงนี้ Goffman กล่าวว่า ผู้แสดงจะสำแดงอัตตาที่แตกต่างไปจากเดิมของตน ขึ้นอยู่กับการตัดสินใจจากจิตสำนึกของผู้แสดงคนนั้น อัตตาไม่ใช่สิ่งที่นิ่งสนิท มีการปรับเปลี่ยนและสร้างสรรค์อย่างผันแปรไปตามสถานการณ์ที่เปลี่ยนไป และเมื่อบุคคลคนหนึ่งอาจจะมีหลายบทบาทในเวลาเดียวกัน บุคคลนั้นก็อาจจะมีหลายอัตตาในเวลาเดียวกัน Goffman ยังให้ความสำคัญกับความเชื่อในบทบาทต่าง ๆ ของคนเรา ถ้าเรามีการแสดงออกอย่างจริงจัง ซื่อสัตย์ ในทุกอัตตาอันหลากหลายของเรา อัตตาเหล่านั้นก็จะเป็นอัตตาที่แท้จริงของเรา

เราจะเห็นว่า Goffman มองว่าในชีวิตประจำวันของคนเราทุกคนเป็นเช่นเดียวกับที่ผู้แสดงในบทละครพยายามที่จะเล่นให้คนดูเชื่อถือว่ามีความสมจริงสมจัง เราทุกคนจะพยายามเล่นบทของเราจากความสำนึกถึงเพื่อที่จะเราจะได้รับความเชื่อถือจากผู้อื่นในชีวิตเราก็เหมือนในโรงละคร มีความสัมพันธ์แบบยักย้ายถ่ายเท (Manipulation) ระหว่างผู้แสดงกับคนดู เมื่อผู้แสดงกำลังเล่นละครอยู่นั้น เขาหรือเธอก็จะพยายามจับปฏิกิริยาของคนดูว่าเป็นเช่นไร ผู้แสดงนำปฏิกิริยาที่ประเมินได้มาปรับปรุงวิธีการแสดงของคนอยู่ตลอดเวลา ซึ่งนั่นก็คือ การนำเสนออัตตาของเราออกมา เพื่อให้ได้ปฏิกิริยาที่พึงประสงค์จากผู้อื่น ลึกไปกว่านั้น Goffman ยังมองว่าอัตตาของเราไม่ได้มีหน่วยเดียว แต่เป็นชุดที่หลากหลายของอัตตา นอกจากนั้น อัตตาของเราแต่ละคนก็ไม่ได้เป็นการกระทำที่ฉาบฉวยเป็นกลุ่มก้อนเดียว ทว่ามีลักษณะเป็นชุดขององค์การแสดงชุดใหญ่ชุดหนึ่งที่รวมหลายๆ ชุดการกระทำ อัตตาไม่ใช่สิ่งที่ดำรงอยู่จริง ทว่าอัตตาเป็นภาพที่สร้าง

ขึ้นว่าสมจริงดังบทที่เล่นได้ดี อัตราเป็นผลอันเกิดจากการพิจารณาว่า “เป็นจริง” เท่าที่ผู้ชมหรือผู้สังเกตเห็นว่า “เป็นจริง-สมบัตบาท”

Goffman ยังมอง “อัตรา” อย่างกระจายออกจากศูนย์กลาง (Decentered self) อัตรากลายเป็นเรื่องที่แล้วแต่ผู้ชมคนใดกลุ่มใดจะนิยมมองว่า มันสมบัตบาทเป็นจริงสักเพียงใด ซึ่งตรงจุดนี้แนวคิดของ Goffman มีความคล้ายคลึงกับกลุ่มแนวคิดหลังยุคความทันสมัย (Post-modernists) อย่างมาก ซึ่งการมอง “อัตรา” แบบที่ Goffman มองจะแตกต่างจาก Mead และ Blumer เนื่องจาก Goffman มองว่าอัตรากลายเป็น “วัตถุ” ในตัวของมันเอง Goffman ได้ผนวกเรื่องของการปรับดัดแปลง (Manipulation) อัตราและเรื่องพลังอำนาจเข้าไปในแนวคิดปฏิสัมพันธ์ สัญลักษณ์ในแบบฉบับของเขา ประการที่สำคัญ Goffman ได้แทนที่ความเชื่อในแนวเสรีนิยมต่อเรื่องการทำกระทำของปัจเจกบุคคล การมีเจตจำนงเสรี การจงใจกระทำทำความดีของปัจเจกบุคคล เหล่านี้ ด้วยความคิดของผู้แสดงการกระทำทางสังคมภายใต้บริบทที่หลากหลาย ซึ่งทำให้บุคคลมีแนวทางการแสดงออกที่หลากหลายไปตามสถานการณ์ที่แตกต่างกันไป

ในหนังสือเรื่อง “เรือนจำ” (Asylums, 1961) เขาได้ประยุกต์การวิเคราะห์ของเขากับบรรดาผู้ที่ถูกกักกันในสถาบันปิดต่าง ๆ อาทิ ในค่ายกักกัน ในคุก ในโรงพยาบาล เป็นต้น Goffman มองว่า บุคคลที่อยู่ในสถาบันปิดเหล่านี้ถูกตัดขาดออกจากสังคมใหญ่ ในระยะเวลาหนึ่ง บุคคลเหล่านี้ต้องปลดอัตราตามปกติของตนทิ้งไป แล้วถูกบังคับให้สวมครอบอัตราลักษณะของความเป็นผู้เปี่ยงเบน หรืออัตราลักษณะอันกำหนดโดยสถาบันปิดที่เขาหรือเธอต้องมาใช้ชีวิตอย่างไร้เสรี Goffman ตรวจสอบการเปลี่ยนผ่านระหว่างอัตราเดิมตามปกติกับอัตราใหม่ในสถาบันปิด จัดการให้บุคคลสวมครอบ การเปลี่ยนผ่านบุคคลธรรมดาไปสู่การเป็นผู้ป่วยใน จากบุคคลเดิมไปเป็นนักโทษ จากบุคคลปกติไปเป็นทหารเกณฑ์ สิ่งที่เกิดขึ้น Goffman เรียกว่า “กระบวนการถอดเปลื้อง” (Stripping Process) กระบวนการนี้เป็นการถอดเปลื้องเอาความรู้สึกว่ามีคุณค่า มีอัตราลักษณะที่น่าภาคภูมิใจออกไปจากบุคคลนั้น การถอดเปลื้องของอัตรานี้เป็นขั้นตอนที่จำเป็น ขั้นตอนแรกทีบุคคลจะถูกจัดให้รับเอาอัตราลักษณะเชิงสถาบันอันใหม่ อาทิ การโกนผมนักโทษ การใส่เสื้อเครื่องแบบนักโทษ เครื่องแบบของทหารเกณฑ์ การสวมชุดผู้ป่วยของโรงพยาบาล การตีตรา เป็นต้น (กิตติพัฒน์ นนทบุรีมະดุลย์, 2548, น. 18-21)

แนวคิดชีวะ-อำนาจ (Bio-power)

Michel Foucault นักปรัชญาชาวฝรั่งเศส เป็นผู้นำความคิดหลังยุคความทันสมัย หรือหลังสมัยใหม่ และเป็นนักคิดที่สร้างสรรค์แนวคิดปรัชญาใหม่ ๆ ที่มีได้มีผู้ใดคิดมาก่อน ถือได้ว่าเขาเป็นนักทฤษฎีทางสังคมที่มีอิทธิพลมากที่สุดคนหนึ่งในช่วงท้ายของคริสต์ศตวรรษที่ 20

ซึ่ง Foucault ได้สร้างงานเขียนด้านจิตวิทยา ด้านการแพทย์และด้านที่เกี่ยวกับสถานกักกัน และงานเขียนของ Foucault หลาย ๆ ชิ้นได้สะท้อนเรื่องอำนาจที่เกี่ยวกับคนชายขอบหรือสิ่งที่ถูกทำให้กลายเป็นอื่นไปด้วย โดยเฉพาะอำนาจของอำนาจและศาสตร์ความรู้ในยุคสมัยใหม่ที่ส่งผลต่อคนกลุ่มนี้ เช่น การสถาปนาองค์ความรู้ทางการแพทย์สมัยใหม่ในการเข้าไปวินิจฉัยว่าใครคือคนอาการปกติหรือเป็นคนป่วย/คนบ้า หรือกระบวนการสร้างความแปลกแยก เป็นอื่นให้กับสิ่งที่เคยอยู่อย่างเป็นปกติธรรมดาในยุคสมัยหนึ่ง แล้วกลับกลายเป็นสิ่งผิดปกติ นำรังเกียจในอีกยุคสมัยหนึ่ง (คือยุคสมัยใหม่) เช่น การเป็นผู้เป่ียงเบนทางเพศ คนคุก คนจรจัด คนยากจน เป็นต้น และม้งานเขียนของ Foucault ที่เกี่ยวกับกลุ่มดังกล่าวที่ได้รับการตอบรับจากวงวิชาการอย่างแพร่หลาย เช่น เรื่อง *Madness and Civilization : A history of Insanity in the Age of Reason*, *Mental Illness and Psychology*, *Discipline and Punish : The Birth of Prison* เป็นต้น

การศึกษาในช่วงสมัยของ Foucault ทำให้เห็นการวิพากษ์วิธีคิดของยุคสมัยใหม่ที่เป็นตัวบ่อนทำลายศักดิ์ศรีและตัวตนของมนุษย์อย่างมหันต์ ซึ่ง Foucault มองว่าศาสตร์ความรู้ที่ไปอิงหลักเหตุผลนิยมที่แบ่งแยกความเป็นมนุษย์ออกไปจากสภาวะที่เป็นไปตามธรรมชาติ การเชื่อมั่นบนหลักเหตุผลเท่านั้นที่จะนำมนุษย์ไปสู่ความจริง ดังนั้นอะไรไม่อยู่บนหลักเหตุผลนิยมก็ต้องจำกัดหรือจัดประเภทให้เป็นที่เป็นทางไป ทำให้มนุษย์เป็นศูนย์กลางการสร้างและกำหนดความรู้และความจริง Foucault มองว่า “มนุษย์ยุคสมัยใหม่คือวัตถุการศึกษาเท่านั้นเอง นั่นคือมนุษย์ในยุคสมัยใหม่ถูกกระทำให้กลายเป็นวัตถุแห่งการศึกษา” ในการสืบค้นและการสร้างความรู้เฉพาะตัวของ Foucault นั้น เขาใช้วิธีวิทยาต่างๆ เช่น วิธีการเชิงโบราณคดี วงศาวิทยา วิเคราะห์วาทกรรม เป็นต้น เกิดงานที่มีลักษณะเฉพาะในการสร้างความรู้และความเข้าใจตัวตนของมนุษย์ที่ดำเนินวิถีชีวิตภายในสังคมสมัยใหม่ ความพยายามค้นหอร่องรอยวิวัฒนาการทางความคิด และเผยให้เห็นถึงสภาวะสมัยใหม่ที่เข้ามาจัดกระทำกับภาวะความเป็นตัวตนของมนุษย์ให้กลับกลายเป็นเปลี่ยนแปลงไปจากสภาพหนึ่งไปสู่อีกสภาพหนึ่งว่า สามารถกระทำได้อย่างไร ผ่านกระบวนการอย่างไรและผลเป็นอย่างไรในแต่ละยุคสมัยที่แตกต่างกันไป (กิตติพัฒน์ นนทปัทมเดช, 2548, น. 1-3; ปิ่นหยั นนทวาล, 2549, น. 1-2)

พื้นฐานแนวคิด

Foucault ได้นำเสนอถึงรูปแบบการปรากฏตัวของความรู้ การรับรู้เกี่ยวกับรูปแบบนั้น ตลอดจนภาคปฏิบัติที่ควบคู่ไปกับความรู้ทั้งหลายว่า ล้วนถูกกำกับอยู่ภายใต้ระบบของ “วาทกรรม (Discourse)” นั่นเอง และการแสดงออกทางวาทกรรมที่มีการหมุนเปลี่ยนไปในสังคมก็คือ “อำนาจ” แต่ในที่นี้อำนาจจึงไม่ได้หมายถึงในรูปของชนชั้นทางสังคมอย่างที่ผ่านมา ซึ่ง Foucault

ไม่ได้มองอำนาจไปในทางใดทางหนึ่งเช่นนักคิดคนอื่น ๆ แต่เขาพยายามอธิบายให้เราเข้าใจถึงวิธีคิดใหม่เกี่ยวกับอำนาจคือ อำนาจเป็นตัวผลิตสร้างความจริงหรืออีกนัยหนึ่งอำนาจเป็นผู้ผลิตกฎระเบียบวินัยขึ้นมา เพื่อกำกับความเป็นไปของมนุษย์ หากมนุษย์ไม่รู้เท่าทันก็จะตกอยู่ภายใต้อาณาภพของอำนาจ อำนาจก็จะเป็นผู้กำหนดทิศทางและจำกัดมนุษย์สมัยใหม่ได้ โดยเฉพาะอำนาจที่เกิดจากความรู้ที่มนุษย์สร้างขึ้นมาเพื่อกำกับบงการมนุษย์ด้วยกัน ซึ่ง Foucault เน้นย้ำว่าจุลอำนาจ (micro power) เป็นอำนาจที่ละเอียดอ่อนแต่มีอิทธิพลอย่างมากต่อมนุษย์ และมนุษย์มักจะละเลยมองข้ามหรือไม่ให้ความสำคัญ อีกทั้ง Foucault ยังมองว่าอำนาจเป็นสิ่งที่เลื่อนไหลได้ เป็นความจริงที่ผันแปรเปลี่ยนแปลงไปตามบริบท โดยเฉพาะอย่างยิ่งความสัมพันธ์เชิงอำนาจนั้น Foucault เห็นว่าเป็นประเด็นที่ทำให้อำนาจไหลเวียนไปมาระหว่างผู้มีอำนาจและผู้ด้อยอำนาจโดยที่ไม่มีใครครอบครองอำนาจได้อย่างเบ็ดเสร็จ ขึ้นอยู่กับการต่อรองผ่านช่องทางต่าง ๆ เขามองกลไกของอำนาจว่าสามารถทำงานได้ด้วยสนามวาทกรรม มีสถาบันเป็นตัวส่งผ่านไปยังภาคปฏิบัติการที่คอยทำหน้าที่ผลิตซ้ำอำนาจไปเรื่อย ๆ (ปิ่นหทัย หนูนวล, 2549, น. 3)

แนวคิดเรื่องอำนาจของ Foucault ถูกนำมาอ้างอิงอย่างแพร่หลาย มีอิทธิพลต่อแนวคิดหลายด้านด้วยกัน ทั้งการเมืองการปกครอง สวัสดิการสังคม ประวัติศาสตร์และสังคมวิทยา หรือการที่เขาเองได้ใช้แนวคิดของเขามาใช้อธิบาย วิพากษ์งานด้านอื่น ๆ เหล่านั้น เขาจะแสดงจุดยืนทางความคิดเกี่ยวกับอำนาจว่า อำนาจไม่สามารถแยกออกจากวาทกรรมได้อย่างชัดเจน และอำนาจมีอยู่ทุกหนทุกแห่ง แสดงออกมาในทุกที่ ทุกเวลา แสดงออกมาในทุกอณูของชีวิต หรือกล่าวได้ว่าความสัมพันธ์ทางสังคมทุกชนิดเป็นความสัมพันธ์เชิงอำนาจทั้งสิ้น และอำนาจไม่ได้ถูกกล่าวถึงในมุมที่เป็นทางการ Foucault ได้พูดถึงผลผลิตของอำนาจที่ผ่านการถ่ายทอดทางวาทกรรมนั่นก็คือ “ความจริง” ซึ่งเป็นผลที่เกิดจากกฎเกณฑ์ต่าง ๆ ของวาทกรรม หรือกฎเกณฑ์ของความสัมพันธ์เชิงอำนาจที่สร้างและประกอบสร้างขึ้นมาเป็นรูปแบบของชีวิตหนึ่ง โดยที่ความสัมพันธ์เชิงอำนาจจริง ๆ แล้ว ไม่ได้เป็นทั้งการยอมกระทำตาม และไม่ได้เป็นการบังคับด้วยความรุนแรงใด ๆ ทว่าหมายถึง แนวทางนับหน้าถือหน้าแบบแนวทางที่ผู้คนจะถูกบังคับให้มีการกระทำอย่างที่เป็นไปตามระบบของ “ความรู้/อำนาจ” ที่เกิดขึ้นอย่างอิสระ Foucault มักจะจำแนกความสัมพันธ์เชิงอำนาจออกเป็น 4 ประการ ได้แก่ (1) ความสัมพันธ์เชิงอำนาจที่เป็นไปโดยบังเอิญ (haphazard) (2) ความสัมพันธ์เชิงอำนาจที่มีลักษณะเกิดขึ้นซ้ำ ๆ (incessant) (3) ความสัมพันธ์เชิงอำนาจที่เป็นการดิ้นรนต่อสู้ (struggle) และ (4) ความสัมพันธ์เชิงอำนาจที่เป็นความขัดแย้ง (conflict) (กิตติพัฒน์ นนทปัทมะดุลย์, 2549, น. 94)

Foucault ได้เสนอแนวคิด/จุดประกายความคิดในด้านการเมืองเกี่ยวกับอำนาจไว้อย่างน่าสนใจและไม่มีนักคิดคนใดคิดเช่นนี้มาก่อน แม้เขาเองจะไม่ใช่นักรัฐศาสตร์ก็ตาม ซึ่งเขาเองปฏิเสธทัศนะการอธิบายอำนาจที่อิงทฤษฎีทางการเมืองและทฤษฎีทางสังคมต่าง ๆ ที่อิงอำนาจหน้าที่อันชอบธรรมอิงการใช้อำนาจบังคับ การยึดติดอยู่กับองค์อธิปัตย์ และมองอำนาจในแบบไหลลงที่มีศูนย์กลางเดียว การทำให้เป็นเรื่องปกติธรรมดา(Normalization) การทำให้เป็นความรู้ความจริง ทำให้มองไม่เห็นอำนาจแบบใหม่ที่มาในรูปแบบของการจัดระเบียบวินัยมองเห็นแต่อำนาจในรูปแบบกฎหมายเป็นสำคัญ และเป็นในแง่ลบมากกว่า เช่น การห้ามปราม บีบบังคับ เป็นต้น แต่ Foucault กลับนิยมใช้คำว่า “Govern mentality” ที่เป็นการแสดงให้เห็นอำนาจที่มีอยู่ในชีวิตประจำวันของมนุษย์ เป็นเทคโนโลยีของสถาบันทางสังคม ตลอดจนเป็นการปฏิบัติตนของปัจเจกในการปกครองดูแลตนเอง (กิตติพัฒน์ นนทปัทมะดุลย์, 2549, น. 96) และเขามองอำนาจในอีกมุมหนึ่งว่า อำนาจในเชิงบวกที่มาในรูปแบบของวาทกรรม เป็นอำนาจของวาทกรรม (the power of discourse) ไม่ใช่วาทกรรมของอำนาจ (the discourse of power) ซึ่งการใช้อำนาจในอดีตมีความแตกต่างจากปัจจุบันที่ว่า เป้าหมายปัจจุบันคือ เรือนร่าง/ร่างกายมนุษย์ และแสดงออกมาในรูปแบบของการควบคุม ตรวจสอบ สอดส่อง (surveillance) มากกว่าการกดขี่บังคับอย่างในอดีต (ไชยรัตน์ เจริญสินโฬาร, 2545, น. 269-275)

สาระสำคัญของชีวะ-อำนาจ

คำว่า ชีวะ-อำนาจ นั้น ถูกนิยามความหมายขึ้นมาจากธรรมชาติที่จับต้องได้ หมายถึง การผลิตสร้างเทคโนโลยีทางการเมืองด้วยต้นทุนของร่างกาย สุขภาวะ วิธีแห่งการดำรงชีพ การอยู่อาศัย ซึ่งเป็นการโต้แย้งความคิดที่ว่าร่างกาย บั๊จเจกและมวลชน ได้กลายเป็นวัตถุดิบและวิธีการผลิตสำหรับการผลิตสร้างเทคโนโลยีทางการเมือง ที่เรียกว่า “อำนาจที่ร่างกายมีเหนือร่างกาย” (*power over bodies by bodies*) เป็นการอธิบายให้เห็นรายละเอียดของการใช้อำนาจควบคุม ตอกย้ำ ครอบงำความคิดที่จะสร้างประชากรที่มีสุขภาพอนามัยดีในโลกแห่งความทันสมัย ซึ่งเขาได้อธิบายความเชื่อมโยงระหว่างความรู้กับอำนาจในสาขาวิชาชีพแพทย์และกฎหมาย การใช้อำนาจและการควบคุมทางสังคมต่อประชาชน

Madness and Civilization เป็นงานเขียนของ Foucault ที่มีความสำคัญต่อการแสดงให้เห็นถึงการเกิดขึ้นของสถาบันที่จำกัดขอบเขตของผู้ป่วยทางจิต ผู้ป่วยทั่วไปและคนยากจน และ Discipline and Punish เป็นการวิพากษ์ประวัติศาสตร์ที่สะท้อนให้เห็นพลังอำนาจแห่งการทำให้กลายเป็นปกติวิสัย (normalization) การหน้าที่ของความรู้ ทั้งยังเป็นการพลิกโฉมการอธิบายเรื่องการกักกัน อำนาจและความรู้ จากการอธิบายเชิงการควบคุมทางศีลธรรมของบั๊จเจกบุคคลไปเป็นการควบคุมร่างกายของมนุษย์ ซึ่งเป็นการพัฒนางานไปพร้อมกับความก้าวหน้าขององค์ความรู้ด้านจิตเวชศาสตร์ ในช่วงปลาย ค.ศ. ที่ 18 ถือเป็นยุคที่ร่างกายของมนุษย์ถูกผู้เชี่ยวชาญมาใช้อธิบายประเภทของอาชญากรรม ความเบี่ยงเบนทางเพศ สภาพของจิตใจและสุขภาพ ความชำนาญการต่างมีเทคโนโลยีพิเศษของตนเองที่ใช้ในการควบคุมและเฝ้าการครอบครองร่างกายของมนุษย์ ซึ่งงาน Foucault สะท้อนการมองเรื่องอำนาจของเขาผ่านแนวคิดชีวะ-อำนาจว่า อำนาจเป็นสิ่งที่ซ่อนอยู่ในความสัมพันธ์ทุกรูปแบบ ปรากฏในทุกหนทุกแห่ง อำนาจกำเนิดมาจากทุกสิ่งทุกอย่าง เขามองว่าอำนาจมีจุดกำเนิดเล็ก ๆ จากเบื้องล่างของการผลิตในครอบครัว ในกลุ่มบุคคลและสถาบัน

Foucault ใช้การมองชีวะ-อำนาจ เป็นพื้นฐานในการอธิบายเรื่องความสัมพันธ์เชิงบังคับว่า ไม่ใช่ความสัมพันธ์ที่จะสามารถดำรงอยู่กับฝ่ายใดอย่างถาวร เช่น การครอบงำ/ความเหนือกว่า การยอมจำนน/ยอมตกเป็นเบี้ยล่าง เป็นต้น โดยมีร่างกายเป็นสื่อกลางในการถ่ายทอดความสัมพันธ์เชิงอำนาจระหว่างกันรวมทั้งความสัมพันธ์ในเชิงบังคับ เช่น ความสัมพันธ์ระหว่างผู้คุมกับนักโทษ ผู้ให้บริการกับนักสังคมสงเคราะห์ ชายกับหญิง โดยความสัมพันธ์เชิงบังคับอาจเป็นความสัมพันธ์ในระดับบั๊จเจกต่อบั๊จเจก หรือระดับมวลชนก็ได้ ซึ่งนำไปสู่การกำหนดกรอบ การแสดงออกทางพลังอำนาจของร่างกาย ทั้งในเชิงสร้างสรรค์จนถึง

ในลักษณะกีดบังคับก็ได้ (กิตติพัฒน์ นนทบุรีมະດຸລຢ໌, 2549, น. 94, 103, 106-110) ร่างกายจึงเป็นสิ่งที่เกี่ยวข้องกับการก้าวไปสู่การมีชีวิตความเป็นอยู่ที่ดี ก่อเกิดกฎระเบียบต่าง ๆ ขึ้น พลังอำนาจจะเริ่มปฏิบัติการควบคุมชีวิตมนุษย์และป้องกันความเสี่ยงภัยต่าง ๆ ที่คุกคามความเป็นความตายของมนุษย์ Foucault จำแนกการจัดวางวิธีการของชีวะ-อำนาจออกเป็น 2 วิธี คือ

1. วิธีการลงโทษควบคุมต่าง ๆ (the disciplines) ซึ่งจะเป็นสิ่งที่สะท้อนการเมืองเชิงสรีระของร่างกายปัจเจกที่มีศูนย์กลางการมองอยู่ที่ร่างกายเสมือนเป็นเครื่องจักร ที่มีการลงโทษควบคุมต่าง ๆ เข้ามาเกี่ยวข้อง การทำศัลยกรรมของร่างกายเกิดประโยชน์อย่างสูงที่สุด การแสดงพลังอำนาจของร่างกาย การเพิ่มพูนประโยชน์ของร่างกายพร้อมทั้งเพิ่มพูนความง่ายในการควบคุมร่างกาย ตลอดจนการบูรณาการประสิทธิภาพและการควบคุมด้านเศรษฐกิจของร่างกาย วิธีการควบคุมโดยใช้กฎเกณฑ์ต่าง ๆ (the regulatory controls) เป็นสิ่งที่สะท้อนชีวะ-การเมืองของประชากรทั้งสังคม-เรือนร่างสังคม-ทำหน้าที่ที่ประหนึ่งเป็นกระบวนการพื้นฐานทางชีวะวิทยาการแพร่กระจาย การเกิดและการตาย ระดับของสุขภาพ อายุขัยและอายุวัฒนะ

2. Foucault ยังเห็นว่า การควบคุมลงโทษต่าง ๆ นั้น มีหน้าที่ทางเศรษฐกิจและการเมือง อันจะมีผลต่อการเพิ่มกำลังการผลิตของร่างกายและทำให้ร่างกายต้องยอมจำนน เชื่อฟังด้านการเมือง เมื่อรัฐมีการควบคุมทั้งระดับร่างกายปัจเจกและเรือนร่างทางสังคม รัฐบาลก็จะมีความสามารถในการเข้าแทรกแซงทั้งปริมาณพลสาธารณะและปริมาณพลส่วนตัวของประชาชน ชีวะ-อำนาจทำให้เกิดแบบแผนความรู้ที่ครอบคลุมโครงสร้างของปัญหาและการแทรกแซงดำเนินการต่าง ๆ เนื่องจากชีวะ-อำนาจมีสาระสำคัญที่เป็นการกำหนดระเบียบกฎเกณฑ์ ช่วยขยายความสามารถของเรือนร่างและสมรรถภาพของประชากร (กิตติพัฒน์ นนทบุรีมະດຸລຢ໌, 2549, น. 111-115)

ชีวะ-อำนาจกับศาสตร์อื่นๆ

งานของ Foucault เป็นการวิพากษ์ต่อการกระทำของสังคมสมัยใหม่ ที่ได้สร้างมาตรการต่าง ๆ ที่นำมาควบคุม สร้างวินัยให้กับประชาชนในสังคม ผ่านการลงโทษที่อ้างอิงความรู้ทางวิทยาศาสตร์อันแทรกอยู่ในวิชาต่าง ๆ ตั้งแต่การแพทย์ จิตเวชศาสตร์ จิตวิทยา อาชีววิทยา สังคมวิทยาและสังคมสงเคราะห์ รวมถึงวิพากษ์กระบวนการทางด้านมนุษยศาสตร์ที่ผ่านมาว่า มักมุ่งที่จะอธิบายความจริงแต่แท้จริงแล้วกลับกลายเป็นความพยายามไปจำแนกประเภทและควบคุมประชาชนภายใต้ระบอบอำนาจที่ดำรงอยู่นั่นเอง ที่เรียกว่า ชีวะ-อำนาจ (Bio-power) สร้างและพัฒนาระบบการครอบงำของนักวิชาชีพที่มีต่อกลุ่มคนกลุ่มอื่น อาทิ แพทย์ นักจิตวิทยา

นักจิตเวชศาสตร์และนักการศึกษาที่ใช้อำนาจกดขี่เอารัดเอาเปรียบผู้ป่วยทางจิต นักโทษและสังคมโดยรวม (กิตติพัฒน์ นนทบุรีมະดุลย์, 2549, น. 95)

นอกจากนี้อิทธิพลความคิดของ Foucault ที่ส่งผลต่อแนวคิดของนักปรัชญาการเมืองอย่าง Giorgio Agamben¹ ที่ได้นำแนวคิดชีวะ-อำนาจไปใช้ในการอธิบายอำนาจของรัฐสมัยใหม่ที่ไม่ใช่อำนาจเชิงสถาบันเท่านั้น แต่เป็นอำนาจที่ควบคุมชีวิตตั้งแต่เกิดจนตาย เป็นอำนาจที่สอดส่องดูแลทุกอย่างก้าวของชีวิต เป็นอำนาจที่ทะลุทะลวงเข้าไปในซับเจกต์ (subject) ทั้งที่ผนวกคนทุกคนเข้ามา (totalization) และสร้างความเป็นปัจเจก (individualization) ให้แก่ซับเจกต์แต่ละคนพร้อม ๆ กัน ชีวิตที่ถูกทะลุทะลวงและขึ้นกับอำนาจภายนอกเช่นนี้ จึงไม่มีความแน่นอนโดยตัวของมันเองเป็นชีวิตที่ไม่สามารถกำหนดการตายและการมีชีวิตอยู่ของตัวเอง (เก่งกาจ กิติเรียงลาภ, 2544) เช่นเดียวกันทางเศรษฐศาสตร์ได้กล่าวว่า แนวคิดชีวะ-อำนาจของ Foucault เป็นเทคนิควิทยาการของอำนาจที่นำไปสู่การผลิต การวิเคราะห์และการจัดการกับตัวตนของมนุษย์ เพื่อผลในการสยบยอมและง่ายแก่การควบคุมปกครอง อำนาจอธิปไตยแบบจักรวรรดิจึงเป็นเครือข่ายเชิงวาทกรรมที่เคลื่อนจากการบริหารจัดการประชากรในอาณาเขตรัฐ-ชาติสู่การบริหารจัดการชีวิตที่ไม่อยู่ในกรอบของรัฐ-ชาติกล่าวคือเป็น "อำนาจอธิปไตยเหนือชีวิต" (ศักดิ์สิทธิ์ สีลาเขต, 2544) ส่วนในงานด้านสวัสดิการสังคม Foucault มองและวิพากษ์ว่า สวัสดิการเป็นเครื่องมือหลักของการนำความรู้และอำนาจไปปฏิบัติ สวัสดิการทำหน้าที่จัดระเบียบอุดมการณ์ความรู้ บรรทัดฐานและการปฏิบัติทางสังคม เพื่อนำไปกำหนดคุณภาพชีวิตที่ดีของประชากร สุขภาวะ ความมั่นคงและเสถียรภาพ เขาทำการศึกษาย้อนอดีตของสวัสดิการสังคมเพื่อตรวจสอบแบบแผนของการจัดสวัสดิการ/การดูแลที่แตกต่างกันในแต่ละกลุ่มเป้าหมาย เช่น ผู้ป่วย ผู้ที่เป็นบ้า ผู้ที่เป็นอาชญากร ภายใต้บริบท วาทกรรมและระบอบการเมืองการปกครองที่แตกต่างกัน (กิตติพัฒน์ นนทบุรีมະดุลย์, 2549, น. 102)

แนวคิดชีวะ-อำนาจนั้น อาจพอสรุปได้ว่า แนวคิดชีวะ-อำนาจมีหลักคิดและจุดเน้นของอำนาจในชีวิตของมนุษย์ เป็นอำนาจที่มนุษย์สามารถสร้าง กำหนดและควบคุมชีวิตได้ด้วยตัวของมนุษย์แต่ละบุคคลเอง ไม่ได้มองอำนาจในฐานะการกดขี่ บังคับหรือข่มเหง แต่เป็นการสร้างอำนาจในตนเองเพื่อปลดปล่อยตัวเองจากต้นตอแห่งการกดขี่ เช่น ค่านิยมของสังคม การให้คุณค่าสิ่งที่ดีหรือไม่ดี ความผิดหรือความถูกต้อง เป็นต้น อำนาจเป็นสิ่งที่ซ่อนอยู่ในความสัมพันธ์

¹Giorgio Agamben นักปรัชญาการเมืองชาวอิตาลีที่มีชื่อเสียงในโลกปรัชญาการเมืองตะวันตก โดยเฉพาะหลังจากที่เขาออกหนังสือเล่มสำคัญเล่มหนึ่งที่ชื่อว่า Homo Sacer ในปี 1995 ในภาษาอิตาลี และได้รับการแปลออกมาเป็นภาษาอังกฤษในปี 1998

ทุกรูปแบบ ปรากฏในทุกหนทุกแห่ง อำนาจกำเนิดมาจากทุกสิ่งทุกอย่าง โดยที่อำนาจมีจุดกำเนิดเล็ก ๆ จากเบื้องล่างของการผลิต ในครอบครัว ในกลุ่มบุคคลและสถาบัน หาพื้นที่ที่อยู่ได้อย่างปกติ โดยการตัดสินใจเลือกทางเดินของตนเอง สำหรับอิทธิพลต่อแนวคิดในการทำงานกับหลายกลุ่มเป้าหมายดังที่ได้กล่าวมาแล้ว รวมทั้งกลุ่มด้วย

การที่ผู้ศึกษานำแนวคิดชีวะ-อำนาจมาใช้ในการศึกษาคั้งนี้ เนื่องจากอาจจะสามารถนำมาช่วยอธิบายสภาวะการณ์หรือเงื่อนไขเบื้องหลังการกระทำผิดซ้ำของเด็กและเยาวชนที่สนับสนุน ส่งผลต่อการกระทำนั้น ๆ ไม่เพียงการมองสาเหตุอย่างฉาบฉวย ผู้ที่กระทำผิดคิดว่าจะเป็นเด็ก เยาวชนหรือผู้ใหญ่ ต่างถูกอำนาจแห่งยุคสมัยใหม่ลดทอนศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ของเขาเอง แนวคิดนี้ เป็นการทำความเข้าใจในสภาวะด้อยในเชิงอำนาจที่เด็กและเยาวชนที่กระทำผิดต้องเผชิญอยู่ การรับรู้ของเขาผ่านการกระทำให้เป็นอื่นในสังคมจากการถูกตีตราต่าง ๆ นานาจากคนใกล้ชิด ครอบครัวและสังคม จึงผลักดันเด็กและเยาวชนเข้าสู่พื้นที่ที่สามารถสร้างอำนาจในตนเองได้ อันแสดงให้เห็นจากการได้รับการตอบรับ ยอมรับและเข้าใจพวกเขาด้วยตนเองในกลุ่มผู้กระทำผิด ซึ่งอาจเป็นการสร้างพื้นที่ให้กับตนเองของเด็กและเยาวชนที่กระทำผิดก็ได้

นอกจากนี้แนวคิดชีวะ-อำนาจยังมองในเชิงอำนาจของร่างกายในการดูแลตนเอง ร่างกายเป็นผู้กำหนดสร้างอำนาจ และเป็นผู้ควบคุมอำนาจให้สามารถนำตนเองสู่วิถีทางที่ถูกต้องนั้นหมายถึงการที่คน ๆ หนึ่งเลือกที่จะทำบางสิ่งที่สอดคล้องกับสังคม โดยอาจเปลี่ยนแปลงการกระทำ ความคิดที่ไม่ถูกต้องของตนเอง ควบคุมตนเองให้กระทำหรือไม่กระทำบางอย่างเพื่อให้ตนเองสามารถอยู่ในสังคมได้อย่างปกติสุข รวมไปถึงในกรณีผู้ที่เคยผ่านการกระทำผิดเมื่อได้รับการปล่อยตัวก็พยายามก้าวข้ามความเลวร้ายที่ตนเองได้พบ ภายหลังการกระทำผิด พยายามทำความเข้าใจกับสิ่งที่เกิดขึ้น ยอมรับและเลือกแนวทางที่เหมาะสมในการดำรงชีวิตอยู่ในสังคมปกติต่อไป

4. งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

งานศึกษา/วิจัยที่เกี่ยวข้องกับการกระทำผิดซ้ำของเด็กและเยาวชนมีหลายเรื่องด้วยกัน ซึ่งงานศึกษาที่เกี่ยวข้องโดยตรงมี 2 เรื่องคือ งานของเกษรวางค์ จิณะแสน (2541) เรื่องปัจจัยที่มีอิทธิพลต่อการกระทำผิดซ้ำของเด็กและเยาวชนที่อยู่ระหว่างถูกคุมประพฤติในสถานพินิจและคุ้มครองเด็กและเยาวชนกลาง และงานศึกษาของอุษา คงสาย (2538) เรื่องปัจจัย

ที่มีอิทธิพลต่อการกระทำผิดซ้ำของเด็กและเยาวชนในสถานพินิจและคุ้มครองเด็กและเยาวชนกลาง มีข้อค้นพบที่มีความน่าสนใจและเกี่ยวข้องกับประเด็นการศึกษาในครั้งนี้ คือ

การกระทำผิดซ้ำของเด็กและเยาวชน

การกระทำผิดของเด็กและเยาวชนนั้น งานศึกษาของอุษา คงสาย (2538) พบว่า ลักษณะการกระทำผิดย้อนหลัง 5 ครั้ง เป็นข้อหาเกี่ยวกับยาเสพติดโดยรวมมากที่สุด ส่วนสาเหตุที่กระทำผิดครั้งที่ 1 และ 2 ส่วนใหญ่เพราะเพื่อนชวน ครั้งที่ 3 เพราะมีปัญหาครอบครัว ครั้งที่ 4 และครั้งที่ 5 เพราะติดยาเสพติด ซึ่งเกชวรวงค์ จินะแสน ยังข้อมูลเกี่ยวกับแนวโน้มของการกระทำผิดซ้ำว่าเด็กและเยาวชนมีการวนกลับไปกระทำผิดซ้ำได้โดยง่าย ซึ่งลักษณะการกระทำผิดซ้ำมีความร้ายแรงขึ้นเนื่องจากเด็กเริ่มไต่ร่ตรองและซึ้งน้ำหนักในการตัดสินใจที่จะกระทำผิดเพื่อให้คุ้มกับการที่จะถูกศาลสั่งฝึกอบรม

ปัจจัยที่มีอิทธิพลต่อการกระทำผิดซ้ำ

สำหรับปัจจัยที่มีอิทธิพลต่อการกระทำผิดซ้ำของเด็กและเยาวชน งานศึกษาทั้ง 2 ชิ้นมีความแตกต่างกันในลักษณะของกลุ่มเป้าหมายแต่มีความเชื่อมโยงและคล้ายคลึงกันในประเด็นของเหตุปัจจัยที่มีอิทธิพลต่อการกระทำผิดซ้ำ พบว่า ปัจจัยที่ส่งผลโดยตรงต่อการกระทำผิดซ้ำและปัจจัยสนับสนุนที่ส่งผลต่อการกระทำผิดซ้ำก็คือ ได้แก่ (1) ปัจจัยทางสังคม ได้แก่ ครอบครัวที่ไม่อบอุ่น พ่อแม่ไม่มีเวลาเพียงพอที่จะดูแลลูกอย่างใกล้ชิด ระดับการศึกษาต่ำจึงถูกชักจูงง่ายและการคบเพื่อนที่ไม่ดี (2) ปัจจัยทางจิตวิทยา ได้แก่ แรงปรารถนาภายในที่คำนึงถึงผลประโยชน์จากการทำผิดที่มากกว่า แรงดึงดูดทางสังคมจากการกลับไปอยู่ในสภาพแวดล้อมเดิมแห่งการทำผิดและแรงกดดันทางสังคมที่บีบคั้นทางจิตใจของเด็ก (3) ปัจจัยด้านสภาพแวดล้อม ได้แก่ สภาพเศรษฐกิจของครอบครัวที่ยากลำบาก สิ่งแวดล้อมที่พักอาศัยเดิม สภาพความกดดันภายหลังออกจากสถานฝึกอบรม และ (4) ปัจจัยที่เกี่ยวข้องกับระบบการดูแลและบำบัดเด็กและเยาวชน เช่น กรณีที่เด็กถูกคุมประพฤติ คือ การรับรู้ข้อมูลข่าวสารเกี่ยวกับการรายงานตัวไม่ชัดเจน เด็กเกิดการเรียนรู้ถึงวิธีการเอาตัวรอดโดยอาศัยความบกพร่องของกระบวนการยุติธรรม หรือการนำความรู้จากการฝึกอบรมไปใช้ภายหลังปล่อย กรณีที่เด็กออกจากศูนย์ฝึกและอบรม

งานศึกษาของ อุษา คงสาย (2538) ยังได้ให้ข้อเสนอแนะที่น่าสนใจเกี่ยวกับกลุ่มเด็กและเยาวชนในสถานพินิจและคุ้มครองเด็กและเยาวชนไว้หลายประการด้วยกัน คือ (1) ควรสร้างความรักและความเข้าใจอันดีต่อกันภายในครอบครัว การดูแลพฤติกรรมของบุตรหลานอย่างสม่ำเสมอ มีเตรียมความพร้อมของครอบครัวก่อนปล่อยตัวเด็กและเยาวชน โดยให้ความรู้ความเข้าใจแก่ผู้ปกครองในการแก้ไขความประพฤติของบุตรหลาน และให้การสงเคราะห์ครอบครัวที่มีฐานะยากจนเพื่อลดปัญหาในครอบครัว ซึ่งอาจลดความกดดันของเด็กและเยาวชน

หลังปล่อย เป็นการป้องกันการกระทำผิดซ้ำ (2) ควรขยายการศึกษาภาคบังคับให้เด็กและเยาวชน มีระดับการศึกษาสูงขึ้นซึ่งจะช่วยเพิ่มวุฒิภาวะ (3) ควรปราบปรามการยาเสพติดให้ได้ผลเด็ดขาด รวมทั้งควรให้การบำบัดรักษาเด็กและเยาวชน ที่ติดยาเสพติดให้หายขาดก่อนปล่อยตัวออกไปจาก สถานฝึกอบรม และครอบครัวและชุมชนควรร่วมมือกันในการป้องกันการติดยาเสพติดของเด็ก ด้วย (4) สถานพินิจ ควรขยายเป้าหมายการแก้ไขความประพฤติของเด็ก ให้ครอบคลุมถึง ครอบครัวและชุมชนด้วย ปรับปรุงหลักสูตรวิชาชีพให้สอดคล้องกับความต้องการของตลาด ขยาย สถานฝึกอบรมให้กว้างขวางขึ้น และควรแยกเด็กที่กระทำผิดในข้อหารุนแรงออกจากข้อหาเบา ๆ และ (5) รัฐควรเน้นการสงเคราะห์หลังปล่อย โดยเพิ่มงบประมาณและบุคลากรให้มากขึ้น รวมทั้ง สนับสนุนให้ภาคเอกชนเข้ามามีส่วนร่วม (เกษรพงศ์ จิณะแสน, 2541; อุษา คงสาย, 2538)

นอกจากนี้งานวิจัยและวรรณกรรมที่เกี่ยวข้องกับประเด็นการศึกษาคำนี้ คือ ประเด็นที่เกี่ยวข้องกับภาวะภายหลังการกระทำผิด มุมมองการทำงานกับเด็กและเยาวชนที่ กระทำความผิด ความคาดหวังต่อบุคคลรอบข้างคนในสังคม และปัจจัยที่มีผลต่อความคาดหวัง ภายหลังการปล่อยตัว มีดังต่อไปนี้

มุมมองการพัฒนาเด็กและเยาวชนที่กระทำผิดซ้ำ

การศึกษาของแสงมาศ เป้นนางรอง (2545) เรื่องการพัฒนาเสริมสร้างศักยภาพ ทักษะชีวิตเด็กและเยาวชนที่กระทำผิดซ้ำโดยกระบวนการเรียนรู้มีส่วนร่วมในสถานพินิจและ คຸ່ມครองเด็กและเยาวชนจังหวัดสุราษฎร์ธานี พบว่า กลุ่มตัวอย่างมีความรู้เกี่ยวกับสุขภาพร่างกาย อารมณ์และสังคม การปฏิบัติตนเองดูแลสุขภาพร่างกาย การปฏิบัติตนดูแลด้านอารมณ์ การมี ความภาคภูมิใจและเป้าหมายชีวิต การมีเจตคติที่ดี การตั้งใจที่จะทำดีและการเห็นคุณค่าใน ตนเอง มีคะแนนเฉลี่ยหลังการเข้าร่วมกิจกรรมสูงกว่าก่อนการเข้าร่วมกิจกรรม จากผลการ ศึกษาวิจัยสรุปได้ว่า การเรียนรู้แบบมีส่วนร่วมทำให้เด็กและเยาวชนที่กระทำผิดซ้ำมีศักยภาพโดย มีเจตคติที่ดี มีการตั้งใจที่จะทำดีและเห็นคุณค่าในตนเอง ดังนั้น สถานพินิจและคຸ່ມครองเด็กและ เยาวชนจึงควรส่งเสริมให้มีโครงการพัฒนาเสริมสร้างศักยภาพทักษะชีวิตโดยเน้นตัวเด็กเองซึ่งจะ เป็นประโยชน์ในการแก้ไขพฤติกรรมต่อไป

การศึกษาที่เป็นเสียงสะท้อนของผู้ที่กระทำผิดในสิ่งที่เขาคาดหวังภายหลังจากที่ ได้รับการปล่อยตัวนั้น พรพนี ตรีรัตนประยูร (2537) ได้ศึกษาเกี่ยวกับอัตมโนทัศน์และความ คาดหวังที่มีต่อครอบครัวของผู้ต้องขังวัยหนุ่มก่อนพ้นโทษ ส่วนงานของสุกัญญา กาญจนรัตน์ (2544) ได้ศึกษาในเรื่องปัจจัยที่มีความสัมพันธ์กับความคาดหวังต่อการดำเนินชีวิตหลังพ้นโทษ เป็นงานที่เชื่อมโยงกันในมิติเกี่ยวกับความคาดหวังของผู้กระทำผิดต่อครอบครัวและสังคม

ภายนอก พบประเด็นที่น่าสนใจเกี่ยวกับอัตมโนทัศน์กลุ่มประชากรพบว่า กลุ่มประชากรแนวโน้มต่อตนเองไปในทางที่ดีเป็นส่วนใหญ่ เช่น คิดว่าตนเองเป็นคนร่าเริง เป็นมิตรกับทุกคน พอใจในสถานภาพและความสามารถของตน มีครอบครัวที่ดี รักใคร่กันและให้ความช่วยเหลือไม่ทอดทิ้งกัน แต่หลังจากกระทำผิดได้รับโทษ กลุ่มประชากรยอมรับว่าตนเองเป็นคนเหลวไหล ทำอะไรผิดพลาดและทำสิ่งไม่ถูกต้อง รู้สึกสำนึกผิดและหลังจากปล่อยตัวมีความคาดหวังต่อตนเองในระดับมากที่สุด โดยคาดหวังในการประกอบอาชีพสุจริต จะกลับตนเป็นคนดี ไม่คิดที่จะทำความผิดอีก ด้วยจิตสำนึกที่จะเป็นคนดีของครอบครัวและสังคมตามที่ครอบครัวและหน่วยงานได้ให้โอกาส ทำให้ผู้ต้องขังใช้ความคาดหวังมาเป็นแนวทางในการกำหนดพฤติกรรมในการเป็นคนดี

ครอบครัว : ความคาดหวังของผู้ที่กระทำผิด

ความคาดหวังต่อครอบครัวสัมพันธ์กับอัตมโนทัศน์ทางบวก พบว่า ขณะที่ต้องโทษ ครอบครัวยังติดต่อเยี่ยมเยียน ส่งข่าว ไม่ทอดทิ้ง อัตมโนทัศน์สูงขึ้น ทำให้ความคาดหวังต่อครอบครัวว่า ครอบครัวให้การยอมรับด้วยการแสดงออกถึงความยินดีที่จะพ้นโทษ ให้อภัยครอบครัวสนับสนุนการทำให้เป็นประโยชน์ ให้กำลังใจ ผู้ต้องขังหวังว่าจะออกไปประกอบอาชีพสุจริต กลับตัวเป็นคนดี หวังว่าครอบครัวจะให้โอกาสกลับไปอยู่ร่วมกัน ครอบครัวจะให้ความช่วยเหลือในด้านที่อยู่ หางานให้ทำ ช่วยด้านการเงิน สนับสนุนกำลังใจและคอยช่วยเหลือทวงตังไม่ให้กระทำผิดและกลับตัวเป็นคนดี

ตัวแปรที่มีผลต่อการกระทำผิดซ้ำ

ในงานศึกษาพรรณิ รัตนประยูร (2537) ยังได้อธิบายถึงความสัมพันธ์ของตัวแปรต่าง ๆ กับอัตมโนทัศน์ของผู้ที่กระทำผิด พบว่า อัตมโนทัศน์จะดีขึ้นตามอายุที่เพิ่มขึ้น แต่มีความสัมพันธ์ทางลบกับกำหนดโทษ คือ ถ้ากำหนดโทษน้อย อัตมโนทัศน์สูงขึ้น สัมพันธ์ทางบวกกับกำหนดโทษเหลือจำ คือ ระยะเวลาที่ต้องโทษเหลือน้อยลง อัตมโนทัศน์สูงขึ้น และอุปสรรคที่คาดว่าจะพบหลังพ้นโทษ ได้แก่ เงินทุนประกอบอาชีพและการยอมรับจากสังคมภายนอก ความคาดหวังและการวางแผนที่จะทำหลังพ้นโทษ คือ ออกไปประกอบอาชีพสุจริตอยู่ร่วมกับครอบครัว มีจำนวน 2 ราย ที่คาดว่าจะออกไปกระทำผิดซ้ำ คือ ต้องการแก้แค้นและปล้นร้านทอง ซึ่งตัวแปรดังกล่าวอาจมีความสัมพันธ์ที่ส่งผล ต่อการกระทำผิดของผู้กระทำผิดภายหลังการปล่อยตัวได้

ข้อเสนอแนะจากการศึกษา : การยอมรับและการมีส่วนร่วม

การศึกษานี้มีข้อเสนอแนะที่น่าสนใจ คือ (1) ผู้ปฏิบัติงานควรทำงานเป็นคณะ ให้ความช่วยเหลือให้ได้รับการติดต่อเยี่ยมเยียนจากครอบครัว การติดตามหลังปลดปล่อย เพื่อให้ผู้ต้องขังสามารถปรับตัวและดำรงชีวิตอยู่ร่วมกับสังคมภายนอกได้อย่างปกติสุข โดยไม่กระทำผิดซ้ำ

- (2) ควรมีนโยบายการรณรงค์ให้สังคมยอมรับ และให้โอกาสผู้ต้องขังได้มีโอกาสกลับตัวเป็นคนดี หลังพ้นโทษ (3) ครอบครัวควรให้ความอบอุ่น ไม่ทอดทิ้ง มาเยี่ยมเยียนสม่ำเสมอ จัดหาของใช้ ตลอดจนสนับสนุนให้กำลังใจ ให้การยอมรับและให้ความช่วยเหลือด้านที่พักหรือเงินใช้จ่าย
- (4) สื่อมวลชนควรใช้ภาษาที่ทำให้เกิดภาพพจน์ที่ดีต่อผู้กระทำผิด และ (5) สังคมและองค์กรเอกชน เข้ามามีส่วนร่วมแก้ไขได้ เช่น เป็นอาสาสมัครคุมประพฤติ ทำงานรวดเร็ว ช่วยให้ผู้พ้นโทษ อยู่ในสังคมภายนอกได้และสร้างภาพพจน์ให้สังคมยอมรับผู้พ้นโทษด้วย (พรวิณี ตริรัตน์ประยูร, 2537; สุกัญญา กาญจนรัตน์, 2544)